МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему **«СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.2313-сп-дн
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньої програми «Соціальна педагогіка»
А. П. В’язова

Керівник: доцент кафедри соціальної педагогіки
та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук,
доцент _____ М. О. Гладиш

Рецензент _____
_____

Запоріжжя
2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра соціальної педагогіки та спеціальної освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 231 «Соціальна робота»
Освітньо-професійна програма «Соціальна педагогіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____
«____»_____2024 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

В'язовій Аллі Петрівні

1. Тема роботи: «Соціально-педагогічна підтримка внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти»
керівник роботи Гладиш М. О. к.пед.н., доцент
затверджена наказом ЗНУ від «24» вересня 2024 року № 1447-с

2. Строк подання студентом роботи: _____

3. Вихідні дані до роботи: матеріали педагогічної практики

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) на основі аналізу наукової літератури з'ясувати сутність соціально-педагогічної підтримки та розглянути її як технологію роботи соціального педагога; скласти психологічний та соціальний портрет внутрішньо переміщених студентів; розглянути заклад вищої освіти як середовище підтримки внутрішньо переміщених студентів; розробити модель організації соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти; проаналізувати досвід організації соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти України.

5. Перелік графічного матеріалу: рисунок «Модель організації соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти».

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Гладиш М. О.	16.11.23 р.	16.11.23 р.
Розділ 1	Гладиш М. О.	22.01.24 р.	22.01.24 р.
Розділ 2	Гладиш М. О.	25.04.24 р.	25.04.24 р.
Висновки	Гладиш М. О.	11.09.24 р.	11.09.24 р.

7. Дата видачі завдання: _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	листопад	виконано
2	Написання вступу	грудень	виконано
3	Робота над першим розділом	січень-березень	виконано
4	Робота над другим розділом	квітень-вересень	виконано
5	Написання висновків	вересень	виконано
6	Оформлення роботи	жовтень	виконано
7	Проходження рецензування	листопад	виконано
8	Захист	лютий	

Студент _____ В’язова А. П.

Керівник роботи _____ Гладиш М. О.

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер __ _____ Лещенко О. Г.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 77 с., 1 рисунок, 59 джерел.

Мета дослідження: дослідити існуючі практики соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти України та розробити модель організації соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти.

Об’єкт дослідження: процес соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження: форми, методи і засоби соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів.

Методи дослідження: аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація, класифікація науково-теоретичних положень, моделювання.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що комплексно висвітлено тему соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти; розроблено та обґрунтовано модель соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів, що враховує їхні специфічні потреби та сприяє їхній успішній соціалізації.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання результатів дослідження для вдосконалення системи соціально-педагогічної підтримки у закладах вищої освіти України, що сприятиме підвищенню якості освіти та адаптації внутрішньо переміщених студентів.

Галузь використання: заклади вищої освіти.

ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНА ОСОБА, СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА, ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД, СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ, СТУДЕНТСЬКИЙ ВІК, КУРАТОР, МОДЕЛЬ, МОДЕЛЮВАННЯ.

SUMMARY

Viazova A. P. Social and Pedagogical Support for Internally Displaced Students in Higher Education Institutions.

The qualification work consists of an introduction, 2 parts, conclusions, a list of used literature (59 names). The volume of the qualification work is 77 pages, of which 64 are the main text.

The purpose of the study: to investigate the existing practices of social and pedagogical support of internally displaced students in higher education institutions of Ukraine and to develop a model of the organization of social and pedagogical support of internally displaced students in higher education institutions.

The object of the study: the process of socio-pedagogical support of internally displaced students in institutions of higher education.

Subject of research: forms, methods and means of socio-pedagogical support of internally displaced students.

The research tasks:

1) on the basis of the analysis of scientific literature, find out the essence of socio-pedagogical support and consider it as a technology of work of a social pedagogue;

2) create a psychological and social portrait of internally displaced students;

3) to consider a higher education institution as a support environment for internally displaced students;

4) to develop a model of organization of social and pedagogical support of internally displaced students in higher education institutions;

5) to analyse the experience of organizing social and pedagogical support for internally displaced students in higher education institutions of Ukraine.

Research methods: analysis, comparison, generalization, systematization, classification of scientific and theoretical provisions, modelling.

Part 1 “Theoretical foundations of socio-pedagogical support of internally

displaced students in institutions of higher education" socio-pedagogical support as a technology of the work of a social pedagogue is considered, a psychological and social portrait of internally displaced students is provided, a higher education institution is considered as an environment of support for internally displaced students.

Part 2 "An experimental study of the organization of socio-pedagogical support for internally displaced students in higher education institutions" a model of organizing social and pedagogical support for internally displaced students in higher education institutions was developed, the experience of organizing social and pedagogical support for internally displaced students in higher education institutions of Ukraine was considered.

The materials of the work can be used to improve the system of social and pedagogical support in higher education institutions of Ukraine, which will contribute to improving the quality of education and adaptation of internally displaced students.

Keywords: internally displaced person, social and pedagogical support, post-traumatic stress disorder, social adaptation, student age, curator, model, modelling.

ЗМІСТ

Вступ…… 8
Розділ 1. Теоретичні основи соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти…… 12
1.1. Соціально-педагогічна підтримка як технологія роботи соціального педагога…… 12
1.2. Внутрішньо переміщені студенти: психологічний та соціальний портрет…… 27
1.3. Заклад вищої освіти як середовище підтримки внутрішньо переміщених студентів…… 38
Розділ 2. Експериментальне дослідження організації соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти…….. 48
2.1. Модель організації соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти…… 48
2.2. Досвід організації соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти України…… 62
Висновки…… 68
Список використаних джерел…… 72

ВСТУП

Сучасні соціально-політичні виклики, що виникли внаслідок військових дій в Україні, спричинили масштабне внутрішнє переміщення населення. Серед внутрішньо переміщених осіб (ВПО) значну частину становлять студенти, які були змушені змінити місце проживання і навчання. Для цих молодих людей питання адаптації до нових умов є вкрай важливим, адже від нього залежить їхня подальша освіта, соціалізація та інтеграція у нове середовище.

В умовах сучасних соціальних змін, зокрема зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, збільшується потреба у дослідженні механізмів підтримки, які сприяють їх успішній адаптації. Це особливо актуально для системи освіти, де відбувається інтеграція молоді з різними соціальними та культурними передумовами.

Заклади вищої освіти відіграють ключову роль у процесі адаптації внутрішньо переміщених студентів, забезпечуючи не лише академічну підготовку, але й комплексну соціально-педагогічну підтримку. Проте, наявна система підтримки не завжди враховує специфічні потреби цієї категорії студентів, що може призводити до зниження рівня їхньої успішності та психологічного благополуччя.

Зазначимо, що розвиток досліджень у сфері соціально-педагогічної підтримки сприятиме створенню більш ефективних програм і стратегій, які допоможуть вирішити проблеми адаптації та інтеграції різних соціальних груп, зокрема ВПО, у нове середовище. Це також дозволить підвищити рівень професійної підготовки соціальних педагогів, що в свою чергу покращить якість соціальної роботи та освіти в цілому.

Соціально-педагогічна підтримка як предмет наукового дослідження має значний потенціал для розвитку міждисциплінарних підходів і створення нових знань, які будуть корисними як для науковців, так і для практиків, що працюють у сфері соціальної роботи та освіти.

У дослідженнях, присвячених проблемам внутрішньо переміщених осіб, значний внесок зробили українські вчені, зокрема Л. Гридковець досліджує проблеми соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб, механізми психологічної підтримки внутрішньо переміщених осіб, включаючи студентів. Дослідження Т. Титаренко присвячені питанням психологічної підтримки та розвитку стійкості у внутрішньо переміщених осіб, що є важливим для соціально-педагогічної роботи. І. Пєша вивчає соціально-педагогічні аспекти підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти. Її роботи охоплюють питання адаптації студентів ВПО до навчання в новому середовищі, а також роль педагогів у цьому процесі. У працях О. Бондаренко розглядаються проблеми соціалізації та адаптації внутрішньо переміщених осіб, зокрема молоді. Її дослідження включають розробку та впровадження педагогічних технологій, спрямованих на підтримку ВПО в освітньому середовищі. М. Галицька займається дослідженнями соціальної адаптації ВПО та впливу соціально-педагогічної підтримки на їхнє включення в нове соціальне середовище.

Серед зарубіжних дослідників, що вивчали проблеми підтримки ВПО, варто визначити шведського дослідника Л.-Е. Оттоссона, який вивчав питання соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб у Європі, зокрема студентів. Роботи канадської дослідниці С. Макграт, включають аналіз програм підтримки для студентів, які зазнали вимушеного переселення і розробку рекомендацій для освітніх установ. Норвезька вчена Інге Брітт Гёстад досліджувала соціально-педагогічну підтримку студентів-біженців і ВПО у закладах вищої освіти. Американський дослідник Дж. Ланфорд займався вивченням освітніх політик та програм підтримки для внутрішньо переміщених осіб у контексті вищої освіти. С. Інглунд вивчала адаптацію та підтримку внутрішньо переміщених студентів у системах вищої освіти Європи. Британська дослідниця К. Скарбороа працювала над питаннями соціальної інтеграції та підтримки студентів-мігрантів і ВПО у закладах вищої освіти Великобританії.

Незважаючи на значний внесок вітчизняних та зарубіжних науковців у вивчення проблем соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів, ще недостатньо дослідженими залишаються питання адаптації цієї категорії студентів у специфічних умовах українських закладів вищої освіти. Зокрема, бракує ґрунтовних досліджень щодо розробки та впровадження ефективних моделей підтримки, які б враховували соціально-культурні особливості та психолого-педагогічні потреби внутрішньо переміщених осіб. Також потребують подальшого вивчення особливості організації соціально-педагогічної підтримка внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти

Метою роботи є дослідження існуючих практик соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти України та розробка моделі організації соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти.

Для досягнення цієї мети було визначено наступні **завдання**:

1. На основі аналізу наукової літератури з’ясувати сутність соціально-педагогічної підтримки та розглянути її як технологію роботи соціального педагога.
2. Скласти психологічний та соціальний портрет внутрішньо переміщених студентів.
3. Розглянути заклад вищої освіти як середовище підтримки внутрішньо переміщених студентів.
4. Розробити модель організації соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти.
5. Проаналізувати досвід організації соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти України.

Об’єкт дослідження: процес соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження: форми, методи і засоби соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів.

Методи дослідження: аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація, класифікація науково-теоретичних положень, моделювання.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: основні положення соціально-педагогічної роботи (О. Безпалько, І. Звєрєва, Г. Лактіонова, Ж. Петрочко); педагогічної підтримки (Ш. Амонашвілі, О. Газман, В. Титаренко); соціально-педагогічної підтримки (Т. Алєксєєнко, О. Богінська, О. Іванов, О. Рассказова, Л. Романовська).

Наукова новизна роботи полягає у тому, що комплексно висвітлено тему соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти; розроблено та обґрунтовано модель соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів, що враховує їхні специфічні потреби та сприяє їхній успішній соціалізації.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання результатів дослідження для вдосконалення системи соціально-педагогічної підтримки у закладах вищої освіти України, що сприятиме підвищенню якості освіти та адаптації внутрішньо переміщених студентів.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1. Соціально-педагогічна підтримка як технологія роботи соціального педагога

Соціально-педагогічна підтримка є важливим предметом наукового дослідження, оскільки вона охоплює комплекс заходів, спрямованих на забезпечення успішної адаптації, розвитку та соціалізації особистості в умовах різних соціальних середовищ. Це поняття набуло особливого значення в умовах сучасних соціальних викликів, таких як міграційні процеси, зростання кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО), а також зміни в освітніх системах.

Соціально-педагогічна підтримка виступає важливою технологією роботи соціального педагога, яка спрямована на створення умов для гармонійного розвитку особистості та її адаптації до соціального середовища. У цьому контексті соціально-педагогічна підтримка виступає як комплекс цілеспрямованих дій, спрямованих на вирішення соціальних проблем, сприяння адаптації, розвитку та самореалізації особистості в умовах освітнього процесу.

Робота соціального педагога включає в себе профілактику соціальних ризиків, реалізацію різноманітних освітніх та інтерактивних програм, організацію тренінгів, які надають здобувачам освіти навички соціальної адаптації. Соціально-педагогічна підтримка також передбачає партнерство з батьками та педагогами. Використання інноваційних підходів, таких як коучинг та групова терапія, дозволяє більш ефективно реагувати на індивідуальні потреби учнів, сприяючи їхньому особистісному зростанню і розвитку соціальної відповідальності [45].

Перейдемо до дослідження поняття «соціально-педагогічна підтримка»,

визначення її місця і ролі в роботі соціального педагога.

Дослідження поняття «соціально-педагогічна підтримка» є важливим напрямом у галузі педагогіки та соціальної роботи, оскільки це поняття відображає комплекс заходів, спрямованих на допомогу особистості в адаптації, розвитку та соціалізації в різних життєвих ситуаціях. Соціально-педагогічна підтримка охоплює широкий спектр дій, від сприяння в навчанні до психологічної та соціальної допомоги, що робить її багатогранним та міждисциплінарним явищем [4].

Поняття «соціально-педагогічна підтримка» складається з двох основних компонентів: «соціальна підтримка» та «педагогічна підтримка». Соціальна підтримка традиційно розглядається як система заходів, спрямованих на допомогу індивіду в складних життєвих обставинах через надання ресурсів, консультацій, допомоги з боку соціальних інститутів та громадськості. Педагогічна підтримка, у свою чергу, акцентує увагу на освітньо-виховному процесі, спрямованому на розвиток особистості, формування її соціальних і культурних компетенцій [55].

Вчені виділяють декілька підходів до визначення поняття «соціально-педагогічна підтримка».

Соціологічний підхід розглядає соціально-педагогічну підтримку як механізм соціальної адаптації та інтеграції, де основну роль відіграють соціальні інститути (школа, сім’я, громада) у забезпеченні умов для розвитку особистості.

Згідно із системним підходом, соціально-педагогічна підтримка визначається як складна система взаємопов’язаних елементів, що включає суб’єктів (педагог, учень, батьки), об’єкти (навчальний процес, соціальне середовище) та процеси (взаємодія, вплив, розвиток). Цей підхід підкреслює необхідність комплексного аналізу всіх факторів, що впливають на розвиток особистості, і створення цілісної системи підтримки [46].

Психолого-педагогічний підхід акцентує увагу на внутрішніх процесах, які відбуваються у людини під впливом зовнішньої допомоги, таких як

саморегуляція, мотивація, емоційний стан, і як ці процеси впливають на успішність її соціальної адаптації та розвитку.

Процесуальний підхід передбачає послідовну зміну конкретних явищ як єдність якісно-кількісних станів і змін в їхній динаміці; як сукупність послідовних дій і взаємодій для досягнення того чи іншого результату [17, с. 206].

Культурологічний підхід розглядає соціально-педагогічну підтримку як засіб збереження і передачі культурних цінностей, норм і традицій, що сприяють соціалізації особистості в умовах культурного різноманіття.

Гуманістичний підхід визначає соціально-педагогічну підтримку як процес, спрямований на створення умов для самореалізації особистості, розвитку її потенціалу та збереження її гідності. Акцент робиться на індивідуальних потребах кожної людини, на створенні атмосфери довіри та підтримки [7].

Діяльнісний підхід розглядає соціально-педагогічну підтримку як організацію спеціальних видів діяльності, спрямованих на розвиток особистості. Цей підхід підкреслює активну роль суб’єкта в процесі свого розвитку і необхідність створення умов для його самостійної діяльності [35].

При соціокультурному підході соціально-педагогічна підтримка розглядається як процес, що відбувається в конкретному соціокультурному контексті і враховує особливості культурних норм, цінностей та традицій. Цей підхід підкреслює важливість збереження культурної ідентичності особистості.

Інклюзивний підхід розглядає соціально-педагогічну підтримку як процес, спрямований на створення інклюзивного освітнього середовища, в якому кожен учень, незалежно від своїх особливостей, має рівні можливості для навчання і розвитку. Цей підхід підкреслює необхідність адаптації навчального процесу до потреб кожного учня [53].

На сьогоднішній день категорія «соціально-педагогічна підтримка» все ще знаходиться в процесі наукового формування, і підходи до її трактування залишаються суперечливими.

Аналізуючи поняття «соціально-педагогічна підтримка», можна побачити, що воно пов’язує соціальну підтримку та педагогічну підтримку, а, отже, охоплює два аспекти: соціальний (надання соціального захисту особистості, що потрапила у складні життєві обставини) та педагогічний (надання допомоги індивіду у розвитку його особистості та індивідуальності).

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови термін «підтримка» визначається як: дія, що відповідає значенню «підтримувати»; те, що підтримує когось або щось, служить опорою; забезпечення, надання необхідних засобів у процесі створення або проектування об’єкта чи системи; супроводження об’єкта; те, що підкріплює, вселяє впевненість і підбадьорює [8].

Більшість українських дослідників визначає соціальну підтримку як «створення необхідних умов та надання допомоги для вирішення специфічних проблем людей, які перебувають у скрутних життєвих ситуаціях» [17, с. 207].

Вчені І. Звєрєва, Л. Коваль та С. Хлєбік пов’язують термін «соціальна підтримка» з поняттям «соціальна допомога», розглядаючи його як «тип соціальної діяльності, що здійснюється спеціально уповноваженими державними органами, метою якої є забезпечення гарантій матеріальної підтримки від держави для дітей, молоді та багатодітних сімей, беручи до уваги їх матеріальний та фізичний стан, склад сім’ї, вік та здоров’я, а також їх участь у громадській та іншій діяльності. Це підтримка як окремих громадян, так і соціальних груп або верств населення, призначена для задоволення потреб, необхідних для повноцінного існування в конкретному суспільстві та певних умовах, а також створення можливостей для особистої реалізації» [26].

Автори підкреслюють, що соціальна підтримка, яку надає суспільство індивіду, є ключовою рисою соціально-педагогічної активності та соціальної терапії. Зв’язок між цими двома сферами випливає з їхніх спільних кінцевих цілей – допомогти особі впоратися з повсякденними труднощами. Діяльність у цій сфері базується на виявленні та «діагностиці» проблем, а також на структуруванні й модифікації звичних моделей поведінки та активності; за

необхідності, вона також передбачає корекцію цих моделей. На відміну від безпосередньої матеріальної допомоги (такої як надання їжі чи одягу), соціальна підтримка зазвичай реалізується як «допомога, спрямована на розвиток навичок самопідтримки». Це означає, що особистість повинна навчитися самостійно вирішувати свої проблеми, долати життєві перешкоди та невдачі, а також зміцнювати свої внутрішні ресурси [43].

І. Звєрєва наголошує, що «соціальна підтримка – це система заходів, що здійснюється суб'єктами соціально-педагогічної роботи, спрямована на вирішення проблем осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах шляхом надання їм допомоги чи необхідних видів соціальних послуг; система заходів, спрямована на створення умов, що дозволяють забезпечити соціальну захищеність людей» [15, с. 161].

М. Філоненко визначає соціальну підтримку як почуття, що тебе підтримують інші. Соціальна підтримка містить чотири компоненти: «емоційну підтримку (впевненість у тому, що про тебе хтось турбується, любить і піклується), оціночну підтримку (соціальне зіставлення і відповідь на питання, чи правильно я ставлюсь до того чи іншого явища), інформаційну підтримку (інформація про те, як сприймати явища) та інструментальну підтримку (отримання реальної допомоги)» [52, с. 18-19].

Сутність феномена «педагогічна підтримка» деякі науковці розглядають у двох визначеннях:

1) діяльність професійних педагогів і психологів з виявлення превентивної та оперативної допомоги дітям (підліткам) у ході вирішення їхніх індивідуальних проблем, пов'язаних із фізичним та психічним здоров'ям, діловою й особистою комунікацією, успішним просуванням у навчанні, життєвим та професійним самовизначенням;

2) система педагогічної діяльності, що розкриває індивідуальний потенціал людини, яка включає допомогу учням, учителям, батькам у подоланні соціальних, психологічних, особистісних труднощів; передбачає спільне з дитиною визначення її власних інтересів, мету, можливості та шляхи

подолання перешкод (проблем), які заважають їй зберегти свою людську гідність і самостійно досягати бажаних результатів у навчанні, самовихованні, спілкуванні, житті [37].

А. Андрєєва, А. Анохіна, І. Ісаєв, Н. Крилова та ін. визначають педагогічну підтримку як «особливий вид професійної діяльності, спрямованої на досягнення специфічної мети і завдань, надання допомоги в розв'язанні індивідуальних проблем, як процес зосередження на позитивних моментах і тривогах того, хто навчається, тощо» [23].

Педагогічна підтримка – це комплекс заходів, спрямованих на створення умов для успішного розвитку особистості. Вона передбачає індивідуальний підхід до кожного учня, допомогу в подоланні труднощів у навчанні, розкритті талантів і потенціалу.

Отже, поняття «соціально-педагогічна підтримка», на думку багатьох дослідників, є похідною від соціальної підтримки і є одним із значних явищ у педагогічній науці. Воно вживається у широкому та у вузькому значенні.

Соціально-педагогічна підтримка у широкому сенсі сприймається як соціальне явище, що відбиває надання (використання) соціумом своїх значних можливостей, ресурсів особистості, що опинилася у складної життєвої ситуації, з метою вирішення проблем шляхом реалізації потенційних можливостей і соціуму, і самої особистості. У даному випадку соціально-педагогічна підтримка «практично ототожнюється із соціалізацією, із соціальним вихованням».

Соціально-педагогічна підтримка у вузькому значенні розглядається як спеціально організована діяльність співробітників освітньої установи, батьків та учнів щодо реалізації потенційних можливостей соціуму для вирішення проблем особистості. Діяльність педагогів у цьому разі називається соціально-педагогічної роботою. Соціально-педагогічна робота постає як засіб реалізації потенційних можливостей соціуму для вирішення проблем особистості [34].

Згідно енциклопедії для фахівців соціальної сфери зміст соціально-педагогічної підтримки полягає в «наданні допомоги особистості у процесі

соціалізації з метою розкриття та розвитку її можливостей. Така підтримка здійснюється у процесі освітньо-виховної, а також соціально-педагогічної діяльності, під якою розуміють різнобічний вплив на особистість» [15, с. 161].

Проаналізувавши наукові праці нами виділено підходи науковців до розуміння змісту соціально-педагогічної підтримки.

Дослідники Н. Заверико, І. Липський та Л. Оліференко розглядають соціально-педагогічну підтримку як специфічну діяльність у галузі соціальної педагогіки. У свою чергу, професор Н. Заверико підкреслює, що «соціально-педагогічна підтримка включає дії соціального педагога, націлені на створення умов, що сприяють виявленню задатків і здібностей у учня, визначенню цілей, реальних прагнень, усвідомленню власних труднощів, проблем, можливостей і шляхів розвитку» [19].

З іншого боку, група дослідників, до якої входять О. Карпенко, Т. Янченко та І. Одногулова, інтерпретує соціально-педагогічну підтримку як важливу частину загального процесу педагогічної підтримки. Зокрема, І. Одногулова розглядає соціально-педагогічну підтримку як один із компонентів системи педагогічного супроводу (разом із психологічною підтримкою), акцентуючи увагу на тому, що для учнів ця підтримка включає педагогічний аспект, який безпосередньо пов’язаний з їхньою освітою та вихованням, а також з допомогою у розвитку та успішною соціальною адаптацією [56].

Вітчизняні дослідники, проаналізувавши низку теоретичних підходів до визначення специфіки соціально-педагогічної підтримки, виділяють ряд її «характерних ознак: вид соціально-педагогічної діяльності, спрямований на виявлення, визначення й вирішення проблем дитини з метою забезпечення та захисту її прав, оптимізації умов соціалізації; завжди має адресний характер; не допускає звинувачень у проблемах, а сприяє їх розв’язанню» [50, с. 11].

О. Дронова підкреслює, що особливостями соціально-педагогічної підтримки виступають: превентивна спрямованість; адресний характер; сприяння в адаптації людини до умов соціального середовища; актуалізація

особистісних ресурсів. Соціально-педагогічну підтримку дослідниця визначає як «особливий вид діяльності соціального педагога, який направлений на організацію ним превентивної та оперативної соціальної, психологічної та педагогічної допомоги у попередженні та подоланні ситуацій, що порушують їх життєдіяльність» [56].

У своїй дисертації І. Макаренко головною особливістю соціально-педагогічної підтримки вважає те, що потреба в ній виникає тоді, коли у особистості або окремої групи виникає проблемна ситуація у відносинах із соціальним середовищем. Вона завжди має адресний характер і спрямована на те, щоб вирішити індивідуальні проблеми конкретної людини за допомогою досліджування її особистості та навколишнього соціуму [31].

Н. Заверико стверджує, що «соціально-педагогічна підтримка передбачає діяльність соціального педагога, спрямовану на створення умов, сприятливих для розвитку у дитини задатків та здібностей, для визначення мети, реальних прагнень, усвідомлення своїх труднощів, проблем, можливостей, лінії розвитку, та на формування в підлітка знань, умінь, навичок щодо подолання своїх труднощів, вирішення власних проблем. Результатом соціально-педагогічної підтримки має стати зміцнення бажання дитини давати раду своїм труднощам; наявність умінь та навичок вирішення конкретних проблем, самоконтролю та самодопомоги тощо» [20].

Вчені стверджують, що суть соціально-педагогічної підтримки полягає в процесі соціалізації особистості, оволодінні нею нормами та правилами суспільного життя, а також у знанні та вмінні вибудовувати відносини у співтоваристві. Це включає формування таких якостей, як творчий підхід до життя, здатність планувати своє майбутнє, прагнення пошуку сенсу життя та повага до інших як до самоцінних істот.

Розглядаючи застосування соціально-педагогічної підтримки, варто відзначити думку вітчизняного дослідника Н. Чернухи, який бачить її як комплекс заходів, що сприяють активізації соціально-педагогічної діяльності у соціальному середовищі. Ця діяльність є інструментом для соціалізації та

виховання, а також вирішує завдання соціального навчання, адаптації, профілактики та обслуговування. Вона повинна створювати оптимальні умови для дітей та підлітків, задовольняючи їхні інтереси та потреби [54].

У свою чергу, О. Кузьменко наголошує, що «соціальна підтримка та допомога постійно взаємодіють та впливають на умови життя особистості, що, у свою чергу, формує її соціальний напрямок. Він наголошує на важливості підтримки дітей та молоді у складних соціальних умовах, захищаючи їхні права в сім'ї та суспільстві, допомагаючи адаптуватися до оточення» [28].

Ефективна соціально-педагогічна підтримка молоді можлива лише за умов спільної роботи всіх зацікавлених сторін, а також за необхідності інтеграції та координації зусиль. Це має спричинити створення відкритої соціально-педагогічної системи, яка активізує процес соціального виховання особистості.

До основних принципів реалізації педагогічної підтримки, на думку вітчизняного вченого Т. Дейніченко, належать:

1. Принцип «загальності»: наявність об'єктивної потреби у допомозі та підтримці робить систематичну та індивідуальну допомогу необхідною кожному за учня.

2. Принцип «суб'єктності та індивідуальності»: педагогічна підтримка спрямована на розвиток самосвідомості та індивідуальних особливостей.

3. Принцип «проблемності»: головне завдання підтримки полягає у вирішенні проблем дитини.

4. Принцип «пріоритету захисту прав та інтересів дитини»: діяльність зосереджена на охороні прав та інтересів дитини, беручи до уваги її право на помилку.

5. Принцип «адресності та дозованості допомоги»: підтримка надається адресно і в тих випадках, коли зусиль дитини недостатньо для подолання труднощів.

6. Принцип «співробітництва та угоди між дитиною та дорослою»: вирішальна роль у процесі належить дитині; важливо виявляти доброзичливість

і дотримуватися конфіденційності.

7. Принцип «систематичності підтримки»: швидка та ефективна реакція на дитячі проблеми із передбаченням їх виникнення.

8. Принцип диференційованого підходу: поетапна зміна обсягу допомоги [12].

На думку Н. Чернухи, основна ідея феномена соціально-педагогічної підтримки полягає в координації зусиль та ресурсів суспільства, соціальних та соціально-педагогічних інститутів, а також особистостей, які мають потенціал для соціально-педагогічного впливу. Метою цієї підтримки є створення сприятливих умов для розвитку та соціалізації особистості, сприяння в її життєвому та професійному самовизначенні, захист від негативних факторів навколишнього середовища та вирішення соціальних та педагогічних проблем у різних життєвих ситуаціях [54].

Таким чином, дослідження різних підходів до поняття «соціально-педагогічна підтримка» дозволяє зробити висновок, що її основна мета – це допомога в адаптації та розвитку особистості, освоєння нею норм та правил суспільного життя, а також знань та навичок для побудови відносин. Особистість повинна розвивати творчий підхід до діяльності, вміти проектувати своє майбутнє, прагнути пошуку сенсу життя і сприймати інших як цінність.

Загалом термін «соціально-педагогічна підтримка особистості» у науковому контексті розуміється як допомога та захист, посередництво, а також надання соціальної допомоги особам, які перебувають у важких життєвих обставинах.

Соціально-педагогічна підтримка виконує наступні функції:

1. Захисна. Спрямована на захист особистості від негативного впливу соціального середовища, допомогу в подоланні життєвих труднощів.

2. Корекційна. Включає заходи щодо коригування негативних наслідків соціальної ізоляції, відхилень у поведінці чи навчанні, допомогу в соціальній інтеграції.

3. Профілактична. Запобігання можливим соціальним і психологічним проблемам через створення сприятливих умов для розвитку особистості.

4. Розвивальна. Сприяння розвитку соціальних навичок, компетенцій, необхідних для успішної соціалізації та адаптації в суспільстві.

Наш час кардинальних змін та оновлень у сфері освіти сприяє появі нових педагогічних технологій. Формується нова педагогіка, для розробки та реалізації якої необхідний фахівець, орієнтований на постійний розвиток та самовдосконалення як у професійному, так і в особистому житті [18]. Соціальний педагог є новий тип вчителя. Його робота охоплює область довірчих відносин між людьми, сприяє взаєморозумінню та спілкуванню.

Для соціального педагога першорядним стає освітня, а виховна роль, і навіть функції допомоги та захисту. Соціальні педагоги повинні підтримувати самовдосконалення особистості та створювати умови для психологічного комфорту. Це можливо лише в процесі безпосереднього спілкування з людьми, відчуваючи їх настрої, інтереси, проблеми та реально оцінюючи можливості кожної людини, досліджуючи складну систему взаємовідносин та знаходячи етично прийнятні способи втручання у сім'ю та її оточення [21].

Таким чином, завдання соціального педагога полягає у формуванні умов соціально-психологічного комфорту та безпеки для здобувачів освіти, задоволенні їх потреб за допомогою соціальних, правових, психологічних та педагогічних методів, спрямованих на запобігання негативним явищам у сім'ї, освітньому закладі та найближчому оточенні. Однією з технологій, що допомагає соціальному педагогу у роботі виступає соціально-педагогічна підтримка.

Соціально-педагогічна технологія підтримки – це найбільш оптимальна послідовність спільної взаємодії соціального педагога (підтримуючого, суб'єкта підтримки) і об'єкта підтримки (студента, викладачів, академічних груп), що дозволяє забезпечувати раціональне самовиявлення об'єкта в конкретній ситуації, необхідній для успішної реалізації процесу навчання, життєвого та професійного самовизначення [16].

Цілями соціально-педагогічної підтримки виступають:

1. Допомога в адаптації до нового соціального середовища, наприклад, для внутрішньо переміщених осіб або нових учнів.

2. Надання допомоги в подоланні стресових ситуацій, пов’язаних зі зміною місця проживання, сімейними проблемами чи навчальними труднощами.

3. Формування та розвиток соціальних компетенцій, необхідних для ефективної взаємодії у суспільстві.

Зазначимо, що діапазон соціально-педагогічної підтримки як технології роботи соціального педагога досить широкий: від функцій діяльності клієнта і фахівця, що визначаються їх правами, обов’язками і скріпленими нормативно-правовими актами або нормативно-розпорядчими документами, до неформальних форм їх взаємодії [18]. Значну частину цих норм закріплено у положеннях про діяльність соціально-педагогічних служб у вигляді функціональних обов’язків посадових осіб. Нерідко у практиці соціально-педагогічної діяльності проводять аналогії між соціально-педагогічною допомогою, соціально-педагогічним супроводом та соціально-педагогічною підтримкою.

Розвести ці поняття – це означає розглянути кожне з них у взаємозв’язку та взаємозалежності. Соціально-педагогічна підтримка, будучи одним із видів соціально-педагогічної допомоги, але допомоги не взагалі, а лише у стресовій, екстремальній ситуації, відрізняється від однієї та іншої форм соціально-педагогічної діяльності тим, що вона пропонує свої послуги клієнту разово, реалізуючи потенційні можливості соціуму в ситуації, що гостро затребувана клієнтом, що потребує такого виду допомоги або послуг. Будь-яка триваліша і подальша діяльність перетворюється на соціально-педагогічний супровід життєдіяльності клієнта. Спочатку, в основі будь-якого соціально-педагогічного супроводу, знаходиться соціально-педагогічна підтримка.

Соціально-педагогічна підтримка має складну операційну структуру – це і форма професійної діяльності соціального педагога; це і процес встановлення

результативного контакту особи з ресурсами та користування ними; це і складна система взаємодії суб'єктів та об'єктів соціально-педагогічної діяльності. Тому, як і будь-яке соціальне явище, соціально-педагогічна підтримка може одночасно існувати, а отже, і розглядатись як специфічна діяльність, як цілісний процес та як посередницька система [4]. Звісно ж, що такий підхід дозволяє скласти цілісне уявлення про нього, як про найважливіший механізм доступу особистості до значних ресурсів та можливостей соціуму для надання йому допомоги у важкій життєвій ситуації.

Соціально-педагогічна підтримка як діяльність. У професійній практиці соціальних педагогів соціально-педагогічна підтримка частіше виступає як частина їхньої діяльності, такого роду діяльність відрізняється наявністю допоміжних цілей, які надають підтримуючим діям фахівця супутнього характеру. Найчастіше такі первинні супутні дії не дуже складні та виявляються як консультаційні, посередницькі послуги. На цьому рівні вони популярніші, ніж організаційні дії, до яких належить власне соціально-педагогічна підтримка. Навпаки, складніша проблемна ситуація ставить фахівця у роль посередника, коли він змушений як усвідомлювати суть проблеми особистості, так й здійснювати певний алгоритм організаційних дій з надання йому соціальної послуги (пошук потрібного фахівця, доступом до нормативного документа, виконання запропонованої ролі тощо). У такому разі соціально-педагогічна підтримка – це сама професійна діяльність, зміст якої повністю полягає у виконанні спеціалістом охоронно-захисної функції.

Соціально-педагогічна підтримка як процес допомоги клієнту (клієнтам) у виході із важкої життєвої ситуації. Ефективність цього процесу значною мірою визначається змістом соціально-педагогічних механізмів реалізації необхідних ресурсів або можливостей соціуму. У разі орієнтації на ресурси соціально-педагогічна підтримка, як і будь-який соціальний процес, має свою динаміку, в якій найбільш чітко виділяються чотири етапи.

На першому етапі надання соціально-педагогічної послуги клієнту у встановленні зв'язку з ресурсами соціальний педагог вивчає та уточнює

проблему клієнта.

На другому етапі соціально-педагогічної підтримки фахівець разом із клієнтом вивчає та оцінює всі можливі варіанти вибору, який вони роблять, звертаючись до тієї чи іншої установи.

Третім етапом соціально-педагогічної підтримки після вибору відповідного варіанта стає допомога клієнту у встановленні контакту з обраною організацією, установою, спеціалістом.

Четвертий етап соціально-педагогічної підтримки починається з встановлення конструктивного контакту клієнта з установою, спеціалістом. На цьому етапі соціальний педагог зобов'язаний переконатися, що «контакт» працює на користь клієнта і що йому надані послуги, здатні вирішити його проблему. Надання соціально-педагогічних послуг клієнтам щодо зв'язків з іншими установами завжди було найважливішою частиною соціально-педагогічної роботи [13].

Соціально-педагогічна підтримка як система соціальної взаємодії. Її основу становлять: клієнт із його проблемами (об'єкт); спеціаліст, який виступає у ролі помічника, порадника, посередника (суб'єкт); ресурси та можливості, значущі для вирішення проблеми клієнта; технології їх реалізації на користь клієнта; сукупність критеріїв оцінки ефективності соціально-педагогічної підтримки як системи та інші.

Основними формами і методами роботи соціального педагога з соціально-педагогічної підтримки виступають:

- консультації (індивідуальні та групові консультації з метою надання психологічної підтримки і вирішення соціальних проблем);

- тренінги і семінари (проведення заходів, спрямованих на розвиток соціальних навичок, комунікації та саморегуляції);

- кураторство (постійний супровід учня або студента протягом певного періоду з метою адаптації до нових умов);

- соціальні проекти (реалізація проектів, які сприяють соціальній інтеграції та розвитку соціальної активності) [38].

Таким чином, соціально-педагогічна підтримка – це наукова проблема. Тенденції розвитку організаційного напряму діяльності соціального педагога неминуче підвищують значущість його підтримуючої діяльності. Система соціально-педагогічної допомоги дає певну схему вирішення традиційних проблем населення, але вона не може спочатку врахувати весь спектр наростаючих потреб у соціальних послугах, ступінь задоволення яких виходить далеко за межі її можливостей, і очевидно, що потрібна паралельна організаційна робота – соціально-педагогічна підтримка у сфері соціальних послуг.

Поняття «соціально-педагогічна підтримка» є багатогранним і охоплює широкий спектр аспектів, пов’язаних із забезпеченням гармонійного розвитку та адаптації особистості. Дослідження цього поняття дозволяє краще розуміти механізми надання підтримки, розробляти ефективні моделі та методи соціально-педагогічної діяльності, що сприяють успішній інтеграції різних соціальних груп у суспільство.

Отже, соціально-педагогічна підтримка як технологія роботи соціального педагога забезпечує:

1. Ефективну адаптацію та інтеграцію учнів або студентів, особливо тих, хто знаходиться у складних життєвих обставинах, таких як внутрішньо переміщені особи, до нових соціальних і освітніх умов.

2. Підтримку психологічного та емоційного стану особистості, що сприяє зниженню рівня стресу і тривожності, підвищенню впевненості у собі та розвитку стійкості до життєвих викликів.

3. Індивідуалізацію освітнього процесу, яка дозволяє враховувати особистісні потреби, здібності та інтереси учнів, забезпечуючи тим самим більш глибоке і результативне навчання.

4. Формування соціальних навичок і компетенцій, необхідних для успішної взаємодії у суспільстві, що сприяє соціалізації і підготовці до дорослого життя.

5. Забезпечення комплексної допомоги через залучення до процесу

підтримки різних фахівців, таких як психологи, вчителі, соціальні працівники, що дозволяє вирішувати проблеми учнів або студентів з різних аспектів їхнього життя.

6. Попередження соціальних ризиків, що можуть впливати на навчання та розвиток особистості, шляхом вчасного виявлення проблем і надання необхідної допомоги.

7. Зміцнення взаємодії між учасниками освітнього процесу, включаючи співпрацю з батьками, громадою та соціальними службами, що сприяє створенню сприятливого соціального середовища для розвитку особистості.

Це все робить соціально-педагогічну підтримку незамінним інструментом у діяльності соціального педагога, спрямованим на створення умов для гармонійного розвитку особистості та її успішної соціалізації.

Соціально-педагогічна підтримка є критично важливою для успішної адаптації, соціалізації та розвитку здобувачів освіти, особливо тих, хто знаходиться в складних життєвих обставинах, таких як внутрішньо переміщені особи. Вона дозволяє знизити рівень стресу, покращити академічні результати та сприяє гармонійному розвитку особистості в сучасному суспільстві.

1.2. Внутрішньо переміщені студенти: психологічний та соціальний портрет

Сучасний період розвитку України як держави характеризується суттєвими змінами у всіх сферах життєдіяльності людини. Військові дії на території України стали серйозним випробуванням для її громадян та призвели до масової внутрішньої міграції населення.

Сотні тисяч людей змінили місце проживання, праці та навчання. Вони набули статусу внутрішньо переміщених осіб.

Внутрішньо переміщена особа – це людина, яка була змушена залишити своє постійне місце проживання через обставини, що загрожують її життю,

здоров'ю чи безпеці, але при цьому залишилася в межах своєї країни. На відміну від біженців, які перетинають міжнародні кордони в пошуках захисту, внутрішньо переміщені особи залишаються під юрисдикцією свого власного уряду [6].

Поняття «внутрішньо переміщена особа» є важливим для розробки і реалізації державних політик, спрямованих на забезпечення прав і потреб ВПО. Це включає в себе надання житла, доступ до освіти, медичних послуг, соціального захисту, а також підтримку психологічного благополуччя.

Згідно Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» внутрішньо переміщеною особою є «громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [41].

М. Сірант вказує, що «особи, переміщені всередині країни, – це люди чи групи людей, які були вимушені покинути свої домівки, щоб урятуватися від збройних конфліктів, проявів насильства, або масових порушень прав людини» [47, с. 158]. Авторка стверджує, що основними причинами внутрішнього переселення є збройні конфлікти, прояви насильства та масові порушення прав людини. Також М. Малиха визначає внутрішньо переміщених осіб, як «громадян держави, які через військові дії та їх наслідки змушені покинути постійне місце проживання задля убезпечення свого життя, при цьому не перетинаючи межі державного кордону» [32, с. 10].

І. Григоренко та Н. Савельєва зазначають, що «внутрішньо переміщені особи – це особи, змушені раптово тікати зі своїх будинків у результаті збройного конфлікту, внутрішньої ворожнечі, систематичних порушень прав людини або стихійних лих і знаходяться на території власної країни» [10, с. 9].

У контексті соціальної роботи, внутрішньо переміщені особи є об'єктом

комплексної підтримки, яка передбачає не тільки матеріальну допомогу, але й заходи, спрямовані на їхню соціальну інтеграцію та адаптацію до нових умов життя.

Таким чином, сутність поняття «внутрішньо переміщена особа» відображає складний комплекс соціальних, економічних, правових та психологічних проблем, з якими стикаються люди, змушені залишити свої домівки в межах своєї країни. Це поняття є центральним у розробці політик та програм допомоги, що спрямовані на підтримку та захист прав ВПО.

Вимушена міграція актуалізувала велику кількість психологічних проблем, пов’язаних з раптовим та вимушеним переселенням осіб з небезпечних районів у більш безпечні. Однією з таких проблем є адаптація ВПО до нових умов проживання. Враховуючи те, що серед великої кількості переселенців є дуже багато молоді, зокрема студентів, яким потрібно продовжувати навчання, на перший план виступає проблема адаптації таких студентів до закладу вищої освіти. Адже адаптація молодої людини в середовищі ЗВО постає головною умовою її подальшого комфортного та успішного функціонування як в освітньому просторі вищої школи, так і поза ним – у суспільній та професійній діяльності [14, с. 36].

Перш ніж розробити психологічний та соціальний портрет внутрішньо переміщеного студента надамо загальну характеристику студентського віку.

Сучасні студенти освітнього процесу закладу вищої освіти – це молоді люди, які мають можливості наступного інтелектуального розвитку та відображають найважливіший розумовий потенціал сучасного суспільства, утворюючи особливу соціальну групу – студентство.

Студентський вік є відображенням ранньої дорослості. Сам термін «дорослість» багатоликий.

Студентство характеризує етап індивідуалізації та збігається з періодом кризи пізньої юності.

Етап індивідуалізації – особливо значимий етап духовного життя молодої людини, він пов’язані з пошуком свого місця й ролі у суспільстві, з

виробленням власного світогляду, з прийняттям певних обмежень, з визначенням своєї унікальності і творчої ініціативи.

Студентський вік – це початок становлення справжнього авторства у визначенні та реалізації власного погляду на життя та індивідуального способу життя [51].

Студент, як і кожна окрема людина, має соціобіологічну природу. Важливою її складовою є ціннісно-мотиваційна готовність до прийняття зовнішнього впливу, тобто наявність у студента внутрішньої усвідомленої установки на прийняття зовнішньої дії, доброзичливе ставлення до «подразника», бажання поповнювати початковий багаж знань, навичок, наявність певних умінь та здібностей у конкретній галузі науки та діяльності [2].

Студентські роки з соціально-психологічної та психолого-педагогічної позицій, являють собою багатоканальну структуру формування особистості. Студент як особливий суб’єкт навчальної діяльності під час навчання проходить три стадії самостановлення: адаптація, самовизначення, персоналізація.

Успішна адаптація – це передумова активної діяльності та необхідна умова її ефективності.

Представники різних психологічних напрямків погоджуються, що процес адаптації студентів є складним явищем, яке формується внаслідок взаємодії психологічних, соціальних і біологічних чинників [22]. Серед цих чинників можна виділити рівень підготовки до навчання (відповідність знань і навичок студента вимогам освітнього процесу; професійна орієнтація студента; соціальна активність); розвиток індивідуальних здатностей до адаптації (особистісні характеристики, що впливають на психічні процеси; мотиваційні та рефлексивні аспекти самосвідомості); педагогічне впливання на адаптаційний процес (підготовка викладачів; індивідуально-центричний підхід до студентів; підтримка від викладачів, кураторів та педагогічного колективу); умови навчання і проживання (організація навчального процесу; задоволеність

міжособистісними стосунками в групі, рівність всіх студентів) [30]. Адаптація студентів у закладах вищої освіти охоплює різні сфери: інтеграція в нове культурне середовище, колектив, а також навчальну, професійну, творчу та громадську діяльність..

Особливе місце проблема адаптації посідає у внутрішньо переміщених студентів, які є найбільш вразливою соціальною групою в контексті міграційних процесів.

Внутрішньо переміщені студенти – це особлива категорія молоді, яка через збройні конфлікти, насильство чи інші надзвичайні події була змушена залишити свої домівки і продовжувати навчання у нових соціальних і культурних умовах. Переміщення впливає на їхній психологічний стан і створює певні виклики, з якими вони стикаються як під час навчання, так і в особистому житті.

Внутрішньо переміщеним студентам, які переселилися, доводиться радикально змінювати звичний уклад життя, середовище та підходи до навчання. Перехід до нового навчального закладу часто супроводжується стресом, тривогою щодо змін, новим колективом та незнайомим середовищем. Кожен із таких студентів стикається з різноманітними труднощами, що охоплюють всі аспекти життя: економічні, соціальні, побутові, організаційні, а також психологічні виклики. Іноді виникають і правові проблеми. Адаптація до нової обстановки, нових викладачів, програми та методів навчання, а також до іншого способу життя ускладнює ситуацію для внутрішньо переміщених осіб, які і так переживають складні часи [48].

Особливості статусу внутрішньо переміщених студентів:

Юридичний статус. Внутрішньо переміщені студенти мають офіційний статус ВПО, який надається державними органами. Цей статус передбачає певні права та соціальні гарантії, зокрема доступ до освіти, стипендії, соціальні виплати тощо.

Соціально-психологічний аспект. Внутрішньо переміщені студенти часто стикаються з психологічними та емоційними труднощами, пов’язаними з

вимушеним переселенням, втратами, соціальною ізоляцією та адаптацією до нових умов життя. Це може негативно впливати на їхню академічну успішність і загальний стан здоров’я.

Адаптація до нового середовища. Внутрішньо переміщені студенти змушені адаптуватися до нових соціальних, культурних та освітніх умов. Це включає необхідність інтеграції в нові академічні колективи, засвоєння нових навчальних програм і налагодження соціальних зв’язків.

Освітні потреби. Через вимушене переміщення внутрішньо переміщені студенти можуть мати специфічні освітні потреби, такі як необхідність додаткової академічної підтримки, доступу до ресурсів або послуг, пов’язаних з їхнім новим статусом.

Серед психологічних особливостей внутрішньо переміщених студентів можна виділити емоційну нестабільність, зниження самооцінки, посттравматичний стресовий розлад, соціальну ізоляцію, адаптаційні труднощі, потребу у підтримці та безпеці, психологічні ресурси і потенціал.

1. Емоційна нестабільність. Внутрішньо переміщені студенти часто переживають сильні відчуття тривоги, страху за майбутнє, а також за безпеку своїх близьких. Це може бути пов’язано з пережитими травматичними подіями, зміною звичного оточення, невизначеністю життєвих перспектив. Вимушене переселення, втрати, соціальна ізоляція та інші труднощі можуть призводити до депресивних станів, що проявляються у зниженні настрою, втраті інтересу до навчання і загальному житті.

Ф. Березін зазначає, що особи з підвищеним рівнем тривоги сприймають реальність через призму песимізму, що впливає на їхнє бачення подій та майбутніх можливостей. Вони часто відчувають власну недостатність, побоюються недоцільного ставлення з боку оточуючих і мають високий рівень емоційної чутливості. Ці психологічні стани перешкоджають переселенцям адаптуватися до нових форм соціальної взаємодії та підштовхують їх до пошуку підтримки серед інших. У протилежності цьому, низький рівень тривоги сприяє розвитку соціальної активності, веде до оптимістичного

сприйняття навколишнього світу та життєвих можливостей, стимулює ініціативу та формує поведінку, яка відповідає соціальним нормам. Такі особи менш схильні шукати допомогу у сторонніх, коли стикаються з особистими проблемами [39].

2. Зниження самооцінки. Внутрішньо переміщені студенти можуть відчувати зниження самооцінки через зміни в їхньому соціальному статусі, втрату соціальних зв'язків, труднощі в адаптації до нових умов. Вони можуть сумніватися у своїх здібностях і можливостях успішного навчання та інтеграції в нове середовище.

3. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Деякі студенти можуть мати симптоми ПТСР, що виникає внаслідок пережитих травматичних подій. Це можуть бути нав'язливі спогади, нічні кошмари, підвищена настороженість, що значно впливає на їхній психологічний і фізичний стан.

Серед невротичних розладів, що спостерігаються у студентів, які є внутрішньо переміщеними особами, виокремлюються «депресії, тенденції до самогубства, тривожні розлади та різноманітні страхи» [25]. Імовірність виникнення депресії залежить від особистісних особливостей індивіда, кількості негативних подій у його житті, тривалості цих подій, а також наявності підтримки з боку оточення. [39].

4. Соціальна ізоляція. Внутрішньо переміщені студенти часто стикаються з труднощами у налагодженні нових соціальних зв'язків. Вони можуть відчувати себе ізольованими від одногрупників, уникати спілкування, що може ускладнювати процес адаптації і навчання.

5. Адаптаційні труднощі. Зміна середовища, культурні та соціальні відмінності можуть призводити до труднощів в адаптації. Це може виражатися у складностях із засвоєнням нових навчальних програм, спілкуванням з викладачами та однокурсниками, пристосуванням до нових правил і норм.

6. Потреба у підтримці та безпеці. Внутрішньо переміщені студенти мають підвищену потребу у підтримці та відчутті безпеки. Вони шукають стабільності, довіри та допомоги з боку оточуючих, особливо з боку викладачів

і соціальних працівників.

7. Психологічні ресурси і потенціал. Незважаючи на всі труднощі, внутрішньо переміщені студенти часто демонструють високий рівень психологічної стійкості та адаптивності. Вони можуть мати розвинені навички подолання стресу, здатність швидко адаптуватися до змін, а також високу мотивацію до навчання та самореалізації.

Внутрішньо переміщені студенти можуть розвивати психологічну стійкість, яка дозволяє їм протистояти життєвим викликам і досягати успіху в нових умовах. Часто ці студенти стають активними учасниками волонтерських та соціальних програм, спрямованих на допомогу іншим ВПО або на вирішення соціальних проблем у громадах.

Отже, психологічний портрет внутрішньо переміщених студентів відображає складність і багатогранність їхнього стану, в якому поєднуються емоційні, соціальні та адаптаційні труднощі, а також значний потенціал для особистісного зростання і соціальної активності. Для забезпечення успішної адаптації цих студентів необхідна цілеспрямована соціально-педагогічна підтримка, що включає психологічну допомогу, розвиток соціальних навичок і сприяння в інтеграції до нових навчальних умов.

Варто зазначити, що студенти, які є внутрішньо переміщеними особами, стикаються з психологічними труднощами. Це виявляється у підвищеному рівні емоційного збудження, тривожності і нейротизму, а також у зниженні комунікабельності, емоційної витривалості, самоконтролю та соціальної активності. У них можуть виникати почуття неповноцінності і соціальної ізоляції у взаєминах з однокурсниками і викладачами, а також проблеми, пов’язані з мовними бар’єрами. У загальному поведінковому контексті спостерігається надмірна сором’язливість, закритість і негативізм до незнайомців; знижується успішність, мотивація до навчання, і спостерігається недостатня увага до предметів, що вивчаються, та труднощі у сприйнятті матеріалу. Студенти часто скаржаться на погане самопочуття, порушення сну, а також висловлюють втрату інтересу до навчання. Важливу роль у формуванні

цих психологічних труднощів відіграють пережиті ними стресові ситуації, які були пов’язані з травмою, що викликало відчуття страху і безпорадності, що може призводити до розвитку посттравматичного стресового розладу [57]. Внаслідок останніх виникає адаптаційний стрес, непродуктивні реакції, порушення поведінки і різноманітні емоційні розлади.

Внутрішньо переміщені студенти є частиною внутрішньо переміщених осіб, які через вимушені обставини залишили свої домівки, але продовжують здобувати вищу освіту. Соціальний портрет цієї групи студентів включає низку характеристик, які визначають їхнє соціальне становище, потреби, виклики та адаптаційні можливості в новому середовищі.

Надамо основні характеристики соціального портрета внутрішньо переміщених студентів:

1. Соціально-демографічні характеристики.

Внутрішньо переміщені студенти зазвичай молоді люди у віці від 17 до 25 років, які навчаються в університетах, інститутах, коледжах чи інших закладах вищої освіти.

Часто серед внутрішньо переміщених студентів спостерігається рівномірний розподіл за гендерною ознакою, хоча можуть бути випадки переважання однієї статі в залежності від спеціальності або регіону.

2. Освітній рівень та академічна успішність.

Внутрішньо переміщенні особи, які стали студентами, зазвичай продовжують навчання, розпочате в інших освітніх закладах, звідки вони були змушені переїхати. Вони можуть мати різний рівень підготовки, що може впливати на їхню академічну успішність у новому навчальному закладі.

Часто внутрішньо переміщені студенти стикаються з труднощами в навчанні через різницю в навчальних програмах, втрату навчальних матеріалів, перерву в навчанні або емоційні переживання, пов’язані з переміщенням.

3. Соціально-економічний стан.

Багато внутрішньо переміщених студентів стикаються з фінансовими проблемами через втрату доходів сім’ї, необхідність покриття додаткових

витрат на новому місці проживання (оренда житла, транспорт тощо).

Деякі студенти отримують допомогу від держави, міжнародних організацій або благодійних фондів, проте ця допомога часто є недостатньою для покриття всіх потреб.

4. Соціальні зв’язки і адаптація.

Внутрішньо переміщені студенти залишають своє рідне соціальне середовище, що може призводити до соціальної ізоляції на новому місці. Вони можуть відчувати себе відокремленими від однолітків і потребують часу для встановлення нових соціальних зв’язків.

Заклади вищої освіти часто стають основним місцем соціалізації для внутрішньо переміщених студентів, де вони можуть знайти підтримку від одногрупників, викладачів і соціальних служб.

5. Психосоціальні виклики.

Стрес, тривога, депресія є частими емоційними станами серед внутрішньо переміщених студентів, пов’язаними з пережитим травматичним досвідом, невизначеністю майбутнього, та адаптацією до нових умов життя.

Внутрішньо переміщені студенти часто потребують психологічної допомоги для подолання травматичних наслідків переміщення та успішної інтеграції у нове соціальне та академічне середовище.

6. Мотивація та перспективи.

Незважаючи на труднощі, внутрішньо переміщені студенти часто мають високу мотивацію до продовження навчання, оскільки вважають освіту важливим інструментом для побудови успішного майбутнього та виходу зі складних життєвих обставин.

Успішна інтеграція внутрішньо переміщених студентів залежить від підтримки з боку університету, доступу до ресурсів та особистісних адаптаційних можливостей.

Соціальний портрет внутрішньо переміщених студентів включає особливості їхньої соціальної адаптації та інтеграції в нове середовище:

1) Втрачена або зруйнована соціальна мережа: Багато студентів втратили

свої звичні соціальні зв’язки через переміщення, що негативно впливає на їхню здатність адаптуватися до нового середовища. Вони потребують допомоги в побудові нових стосунків і входженні до нових соціальних груп.

2) Складність інтеграції в нове студентське середовище: Через відмінності в культурних традиціях, менталітеті, а також відчуття ізоляції, внутрішньо переміщеним студентам часто важко інтегруватися в нові колективи. Це вимагає цілеспрямованих зусиль з боку університету для полегшення їхнього входження в нову спільноту.

3) Потреба в соціальній підтримці: Внутрішньо переміщені студенти часто потребують підвищеної соціальної підтримки, включаючи матеріальну допомогу, доступ до житла, харчування, а також психологічну підтримку для успішної адаптації до нових умов.

Отже, соціальний портрет внутрішньо переміщених студентів демонструє складний комплекс соціальних, економічних та психосоціальних викликів, з якими вони стикаються у нових умовах життя і навчання. Їхня ситуація вимагає спеціальної уваги та підтримки з боку освітніх закладів, держави та громадських організацій для забезпечення рівних можливостей в освіті та успішної соціальної інтеграції.

Внутрішньо переміщені студенти являють собою соціально вразливу групу, яка потребує особливої уваги з боку держави, закладів вищої освіти та громадських організацій. Вони стикаються з рядом викликів, які відрізняють їх від інших студентів, і ці виклики вимагають відповідної соціально-педагогічної підтримки [14].

Складений психологічний та соціальний портрет дозволяє краще зрозуміти специфічні потреби внутрішньо переміщених студентів та визначити найбільш ефективні форми та методи соціально-педагогічної підтримки. Важливо зазначити, що ці студенти потребують не лише академічної допомоги, але й комплексної підтримки, яка охоплює психологічну допомогу, сприяння в соціальній адаптації та інтеграції, а також створення умов для формування нових соціальних зв’язків у новому середовищі. Такий підхід дозволить

забезпечити їм необхідні умови для успішного навчання та особистісного розвитку, що є критично важливим у складних життєвих обставинах, пов’язаних із вимушеним переселенням.

Важливо розуміти, що внутрішньо переміщені студенти не тільки мають спеціальні потреби, але й значний потенціал, який можна розвивати за допомогою відповідних освітніх та соціальних заходів. Їхня успішна інтеграція в нові освітні середовища не тільки сприяє їхньому особистісному розвитку, але й збагачує освітні установи, в які вони інтегруються.

Таким чином, внутрішньо переміщені студенти становлять важливий об’єкт соціально-педагогічної підтримки, яка повинна бути спрямована на забезпечення їхнього права на освіту, психологічного благополуччя та успішної соціалізації в новому середовищі.

1.3. Заклад вищої освіти як середовище підтримки внутрішньо переміщених студентів

Заклад вищої освіти відіграє ключову роль у підтримці внутрішньо переміщених студентів, створюючи умови для їхньої адаптації, соціалізації та успішного навчання. Університети та інші освітні установи можуть забезпечити комплексну допомогу, спрямовану на подолання викликів, з якими стикаються ці студенти, допомагаючи їм інтегруватися в нове середовище та продовжувати здобуття освіти.

Усі види підтримки внутрішньо переміщених осіб – соціальна, психологічна, адаптаційна – реалізуються відповідно до Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції до інших регіонів України [5, с. 24].

Заклад вищої освіти може виступати не лише як місце здобуття знань, але й як інклюзивне середовище, де внутрішньо переміщені студенти отримують

всебічну підтримку, необхідну для подолання труднощів, зумовлених вимушеним переміщенням. Завдяки комплексному підходу, університети можуть забезпечити рівні можливості для навчання, соціалізації та особистісного розвитку, сприяючи інтеграції цих студентів у нове академічне та соціальне середовище.

Заклад вищої освіти як середовище підтримки внутрішньо переміщених студентів виконує кілька важливих функцій:

1. Створення інклюзивного та толерантного середовища. Університети мають бути інклюзивними просторами, де кожен студент, незалежно від свого соціального, економічного чи культурного походження, відчуває себе прийнятим і підтриманим. Це особливо важливо для внутрішньо переміщених осіб, які можуть стикатися з дискримінацією або соціальною ізоляцією. ЗВО повинні забезпечувати рівний доступ до освітніх ресурсів, підтримувати атмосферу взаємоповаги та толерантності, а також активно протидіяти будь-яким проявам дискримінації.

2. Надання психологічної підтримки. Заклади вищої освіти повинні забезпечувати доступ до професійної психологічної допомоги, включаючи індивідуальні консультації, групову терапію та тренінги з управління стресом і емоційною стійкістю. Це важливо для подолання психологічних проблем, з якими стикаються внутрішньо переміщені студенти, таких як посттравматичний стресовий розлад, тривожність та депресія. Університети також можуть організовувати програми психоедукації, спрямовані на підвищення психологічної грамотності студентів.

3. Академічна підтримка. Університети повинні адаптувати навчальні програми для внутрішньо переміщених студентів, враховуючи їхні специфічні потреби. Це може включати надання додаткових навчальних ресурсів, організацію консультацій з викладачами, репетиторство, а також розробку індивідуальних навчальних планів. Університети можуть також надавати доступ до онлайн-курсів та інших форм дистанційного навчання, що є важливим для студентів, які не можуть повноцінно відвідувати заняття через

особисті обставини.

4. Соціальна інтеграція. Заклади вищої освіти відіграють ключову роль у соціалізації внутрішньо переміщених студентів, забезпечуючи можливості для налагодження нових соціальних зв'язків і інтеграції в студентське середовище. Університети можуть організовувати різноманітні соціальні, культурні та спортивні заходи, що сприяють інтеграції студентів, а також підтримувати студентські організації та волонтерські проекти, які надають можливості для активної участі у житті університету.

5. Фінансова та матеріальна підтримка. Для багатьох внутрішньо переміщених студентів фінансова нестабільність є суттєвою проблемою. Університети можуть допомагати їм через надання стипендій, грантів, пільг на навчання, а також матеріальної підтримки у вигляді безкоштовного або пільгового житла, харчування, навчальних матеріалів. Це дозволяє студентам зосередитися на навчанні та адаптації, не відволікаючись на вирішення фінансових проблем.

6. Співпраця з зовнішніми організаціями. Університети можуть ефективно співпрацювати з державними установами, громадськими організаціями та міжнародними партнерами для розширення спектру послуг, які надаються внутрішньо переміщеним студентам. Така співпраця може включати організацію освітніх програм, забезпечення юридичної допомоги, підтримку у вирішенні житлових питань тощо [27].

Н. Бєляєва та Ю. Боловацька ефективним засобом адаптації внутрішньо переміщених осіб до виховного середовища університету вважають «виховну діяльність, яка дозволяє переселенцям відчути себе потрібними в новій студентській спільноті, зробити особистий внесок у вирішення соціальних проблем та подолати труднощі, що пов'язані з вимушеними міграційними процесами в Україні» [5, с. 25].

На думку О. Газмана індивідуальне наставництво виступає ефективним засобом підтримки студентів у ЗВО. Науковець підкреслює, що наставництво допомагає студентам успішніше адаптуватися до нового середовища, долати

особисті та академічні труднощі [37].

Погоджуючись з О. Газманом Л. Маценко додає, що «діяльність наставника не повинна зводитися тільки до функцій управління. Його авторитет визначається особистими рисами: знаннями, життєвим досвідом, громадською позицією, людською привабливістю. Спосіб спілкування наставника зі студентами передбачає почуття такту, здібність проникати в духовний світ іншої людини, співчувати їй тощо. Все це говорить про необхідність підготовки наставника з питань людинознавства, вимагає від нього глибоких знань в галузі педагогіки, психології, соціології, розуміння студентства як особливої соціально-демографічної групи. Сьогоднішній наставник має насамперед бути психологом, а також керівником та організатором діяльності групи» [33].

І. Пєша виділяє академічну підтримку як важливий засіб допомоги внутрішньо переміщеним студентам у ЗВО. Вона вважає, що адаптація навчальних програм і додаткові заняття або консультації є необхідними для забезпечення успішного навчання цих студентів [40].

Під час надання соціально-педагогічної підтримки здобувачам освіти як зазначає Д. Кузьмін «важливим є аналіз стану фізичного та психологічного здоров'я аналізованої нами категорії здобувачів» [29, с. 249]. Для підтримання фізичного здоров'я потрібно мотивувати до фізичної активності [44, с. 202] через регулярне заняття спортом, уникнення шкідливих звичок, дотримання правил гігієни, збалансованого харчування, нормального сну. Психологічне здоров'я також є важливою частиною становлення особистості.

Канадська дослідниця С. Макграт підкреслює, що комплексний підхід у ЗВО, який включає психологічну, академічну, соціальну та фінансову підтримку, є найбільш ефективним для забезпечення успішної адаптації внутрішньо переміщених студентів [1].

Як бачимо науковці виділяють різні аспекти підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти, і всі вони підкреслюють важливість комплексного підходу, що враховує як академічні, так і соціально-психологічні потреби студентів.

На основі аналізу наукових робіт було виділено психологічну та соціально-педагогічну підтримку внутрішньо переміщених студентів у закладі вищої освіти.

І. Психологічна підтримка.

Психологічна підтримка внутрішньо переміщених студентів у закладі вищої освіти є важливою складовою їхньої успішної адаптації до нового середовища. Через вимушене переселення, ці студенти можуть переживати значні психологічні труднощі, що впливають на їхнє навчання, соціальні зв’язки та загальний добробут. Тому необхідно забезпечити комплексну психологічну підтримку, яка враховує їхні специфічні потреби.

Ця підтримка може бути реалізована через різноманітні форми та методи, які спрямовані на вирішення психологічних проблем, зміцнення емоційного стану та покращення загального добробуту студентів.

Основними формами психологічної підтримки у ЗВО внутрішньо переміщених студентів виступають:

1) Індивідуальне психологічне консультування.

Одна на одна зустріч із психологом. Це найбільш поширена форма підтримки, де студент має можливість обговорити свої проблеми та переживання з професійним психологом. Консультації можуть проводитися як одноразово, так і на регулярній основі.

Тривале супроводження. У разі необхідності студент може отримати довгострокову підтримку, яка включає регулярні зустрічі з психологом для роботи над конкретними проблемами.

2) Групова психотерапія та тренінги.

Створення груп підтримки для внутрішньо переміщених студентів дозволяє їм спілкуватися з іншими людьми, які мають схожі проблеми. Це сприяє обміну досвідом та емоційній підтримці.

Терапевтичні групи спрямовані на глибшу роботу з емоційними переживаннями студентів. Під керівництвом психолога учасники вчаться розпізнавати та виражати свої емоції, а також знаходити шляхи подолання

стресу.

Організація тренінгів, спрямованих на підвищення стресостійкості, розвиток навичок саморегуляції та управління емоціями.

3) Кризове консультування.

У разі гострих кризових ситуацій, таких як переживання травматичних подій або серйозні емоційні проблеми, надається негайна психологічна допомога.

Кризові інтервенції включають короткострокову підтримку з метою стабілізації емоційного стану студента та допомоги у вирішенні поточних проблем.

4) Психоедукація.

Проведення лекцій, семінарів та тренінгів, спрямованих на підвищення обізнаності студентів про психологічне здоров'я, стрес, способи його подолання, і методи саморегуляції.

Програми, які надають студентам знання та навички для самостійного подолання стресу та управління своїм емоційним станом.

5) Психологічний супровід.

Кураторство. Призначення досвідченого куратора, який підтримує студента у вирішенні академічних та особистих проблем, допомагає в адаптації та інтеграції в університетське середовище.

Постійний психологічний супровід включає регулярні зустрічі з психологом протягом тривалого періоду, що дозволяє студенту отримувати постійну підтримку в процесі адаптації.

6) Телефонна та онлайн підтримка.

Гаряча лінія. Цілодобова телефонна лінія, на яку студенти можуть звернутися в разі потреби термінової психологічної допомоги або консультації.

Онлайн консультації. Психологічна підтримка через Інтернет, що може включати консультації через відеозв'язок, чати або електронну пошту. Це дозволяє студентам отримувати допомогу в зручний для них час і в комфортному місці.

7) Самодопомога та підтримка серед однолітків.

Організація студентами власних груп для обміну досвідом і взаємної підтримки, що сприяє зміцненню соціальних зв’язків та емоційного стану.

Використання мобільних додатків або онлайн-ресурсів, які надають доступ до технік релаксації, медитації та інших методів самодопомоги.

Таким чином, психологічна підтримка внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти повинна бути комплексною та індивідуальною, враховуючи специфічні потреби цієї групи. Важливо створити систему, яка включає діагностику, консультування, психоедукацію, підтримку соціалізації та кризову допомогу. Такий підхід допоможе студентам не тільки впоратися з наслідками вимушеного переміщення, але й успішно інтегруватися у нове академічне середовище та досягти своїх навчальних і життєвих цілей.

ІІ. Соціально-педагогічна підтримка.

Соціально-педагогічна підтримка внутрішньо переміщених студентів у закладі вищої освіти має на меті сприяти їхній успішній адаптації, інтеграції та розвитку в нових умовах. Ця підтримка реалізується через різноманітні форми та методи, які відповідають конкретним потребам студентів, допомагають подолати виклики, з якими вони стикаються, і сприяють їхній соціалізації та академічному успіху [3].

Форми соціально-педагогічної підтримки:

1) Індивідуальне консультування. Надання індивідуальних консультацій з питань навчання, адаптації та особистісного розвитку. Консультанти можуть допомогти студентам у вирішенні соціальних, академічних або особистих проблем.

2) Групові тренінги та семінари. Проведення тренінгів з адаптації, розвитку комунікативних навичок, управління стресом та іншими темами, актуальними для внутрішньо переміщених студентів.

3) Групи підтримки. Створення груп підтримки для студентів, де вони можуть обмінюватися досвідом, отримувати підтримку від однолітків і спільно вирішувати проблеми, з якими стикаються.

4) Додаткові заняття та консультації. Організація додаткових занять, консультацій або репетиторства з предметів, у яких студенти мають труднощі через перерву в навчанні або різницю в навчальних програмах.

5) Адаптація навчальних програм. Гнучкість у формуванні навчальних планів, можливість вибору додаткових курсів або коригування навчальних програм відповідно до потреб студентів.

6) Фінансова допомога. Надання стипендій, грантів або матеріальної допомоги для покриття витрат на навчання, проживання та інші необхідні витрати.

7) Матеріальна допомога. Організація благодійних акцій та надання матеріальної допомоги у вигляді навчальних матеріалів, одягу, продуктів харчування та інших необхідних речей.

8) Орієнтаційні програми. Проведення вступних орієнтацій для новоприбулих студентів, що включають ознайомлення з ресурсами університету, правилами та можливостями, доступними для них.

9) Інформаційні ресурси та довідники. Створення та розповсюдження інформаційних матеріалів, що надають корисну інформацію про правові аспекти, можливості соціальної підтримки та адаптації в новому середовищі.

10) Організація культурних заходів. Проведення культурних, спортивних та соціальних заходів, що сприяють соціалізації внутрішньо переміщених студентів, інтеграції їх у студентське середовище, знайомству з новими друзями та створенню соціальних зв’язків.

11) Участь у студентських організаціях. Заохочення студентів до участі в студентських організаціях, волонтерських проектах та інших активностях, що сприяють їхній інтеграції в університетську спільноту.

До основних методів соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів в умовах ЗВО відносяться:

1) Метод наставництва. Студентам призначають наставників з числа викладачів або старших студентів, які допомагають їм адаптуватися до нових умов навчання та проживання, підтримують морально і надають необхідні

поради.

2) Метод проектної діяльності. Організація та залучення студентів до соціальних проектів, спрямованих на вирішення актуальних проблем внутрішньо переміщених осіб або на інтеграцію в студентське середовище. Це може бути волонтерська діяльність, участь у благодійних акціях тощо.

3) Метод активного слухання. Психологи, куратори або соціальні педагоги використовують техніки активного слухання під час консультацій, що дозволяє краще розуміти проблеми студентів, будувати довірчі стосунки і надавати ефективну підтримку.

4) Метод арт-терапії. Використання методів арт-терапії (малювання, музика, театральна діяльність) для вираження емоцій студентами, подолання стресу та підвищення їхньої емоційної стабільності.

5) Метод соціально-педагогічної діагностики. Використання анкетування, тестування та інших методів діагностики для виявлення основних проблем, з якими стикаються внутрішньо переміщені студенти, і для розробки індивідуальних планів підтримки.

6) Метод інтерактивного навчання. Проведення інтерактивних занять, які допомагають студентам розвивати комунікативні навички, вчитися працювати в команді, вирішувати конфлікти і адаптуватися до нових соціальних умов.

Форми та методи соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти є важливим інструментом забезпечення їхньої успішної адаптації, соціалізації та академічного розвитку. Комплексний підхід до надання підтримки, який поєднує індивідуальні та групові форми роботи, різноманітні методи та залучення студентів до активного соціального життя, сприяє їхньому включенню в нове середовище та підвищує їхні шанси на успіх у навчанні та житті.

Таким чином, заклад вищої освіти відіграє важливу роль у підтримці внутрішньо переміщених студентів, надаючи їм необхідні ресурси та умови для успішної адаптації та інтеграції. Комплексна підтримка, що включає психологічні, соціальні, економічні та академічні аспекти, дозволяє створити

сприятливе середовище для їхнього навчання та розвитку, що є важливим кроком на шляху до стабілізації їхнього життя та побудови успішної кар’єри.

Ефективність підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти залежить від її комплексності та адаптованості до індивідуальних потреб кожного студента. Поєднання різних форм і методів дозволяє створити гнучку систему підтримки, яка може бути застосована в різних ситуаціях – від гострих кризових моментів до довготривалого психологічного супроводу. Заклади вищої освіти повинні активно розвивати та впроваджувати ці підходи, щоб забезпечити своїм студентам необхідні умови для успішного навчання та психологічного благополуччя.

РОЗДІЛ 2
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1. Модель організації соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти

Для досягнення поставленого нами завдання, насамперед, надамо загальне визначення «моделі».

Модель – це відтворення чи схема чогось; норма, зразок, що служить еталоном (стандартом), опис, схема, прообраз якогось об’єкта [11]. Таким чином, можна стверджувати, що модель – це символ будь-якої науки.

Модель – уявний чи умовний образ, аналог будь-якого об’єкта, процесу чи явища, яка відтворює у символічній формі їх основні типові риси; символічне зображення структури, типу поведінки та зразків взаємодії у соціальних процесах [36].

Моделі нерідко класифікують на описові, що дають уявлення про сутність, структуру основних елементів педагогічного процесу, явища; на функціональні, що відображають процес, явище в системі їх зв’язків із соціальним середовищем; прогностичні, що дають теоретично аргументовану картину майбутнього стану аналізованого процесу або явища [42].

Таким чином, модель є теоретична конструкція, в якій відображається набір суттєвих положень, що дають уявлення про цілісність процесу.

Процес створення моделей у сучасній науці називається моделюванням. Воно виступає як дослідницький інструментарій для вивчення окремих аспектів та властивостей прототипу і дозволяє звести складне до простого, зробити об’єкт або процес більш доступним для ретельного та всебічного вивчення.

Метод моделювання широко застосовується в різних областях наукових

досліджень, і педагогічна наука не є винятком. Професор С. Гончаренко описує моделювання як процес виявлення схожостей між явищами та відповідності одного об’єкта іншому в певних аспектах. На цій основі відбувається перетворення простішого об’єкта в модель складнішого. Модель виконує роль аналогії і служить зв’язуючим елементом між теоретичними концепціями та їх реалізацією в практиці навчання [9, с. 112].

При розробці моделі організації соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти ми виходили з того, що цей процес є цілісним явищем, що складається зі структурних одиниць, тісно взаємопов’язаних між собою і послідовно змінюючих один одного етапів.

Розроблена модель є цілісною сукупністю взаємопов’язаних блоків: цільового, змістово-діяльнісного та оцінно-результативного (рис. 2.1.).

Цільовий блок моделі визначає основну мету, завдання цієї підтримки та принципи побудови досліджуваного процесу.

Мета: забезпечення ефективної соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів для сприяння їх успішній адаптації, соціалізації та академічному розвитку в нових умовах навчання, а також забезпечення рівних можливостей для особистісного та професійного зростання.

Завдання:

1. Допомога внутрішньо переміщеним студентам у подоланні культурних, соціальних та освітніх бар’єрів, з якими вони стикаються під час переходу до нових умов життя і навчання.

2. Формування міцних соціальних зв’язків між студентами, сприяння розвитку комунікативних навичок і взаємопідтримки.

3. Сприяння розвитку академічних навичок та забезпечення доступу до всіх необхідних освітніх ресурсів.

4. Організація системи психологічної допомоги, що включає індивідуальні консультації, групові терапії, тренінги з управління стресом та психоедукацію.

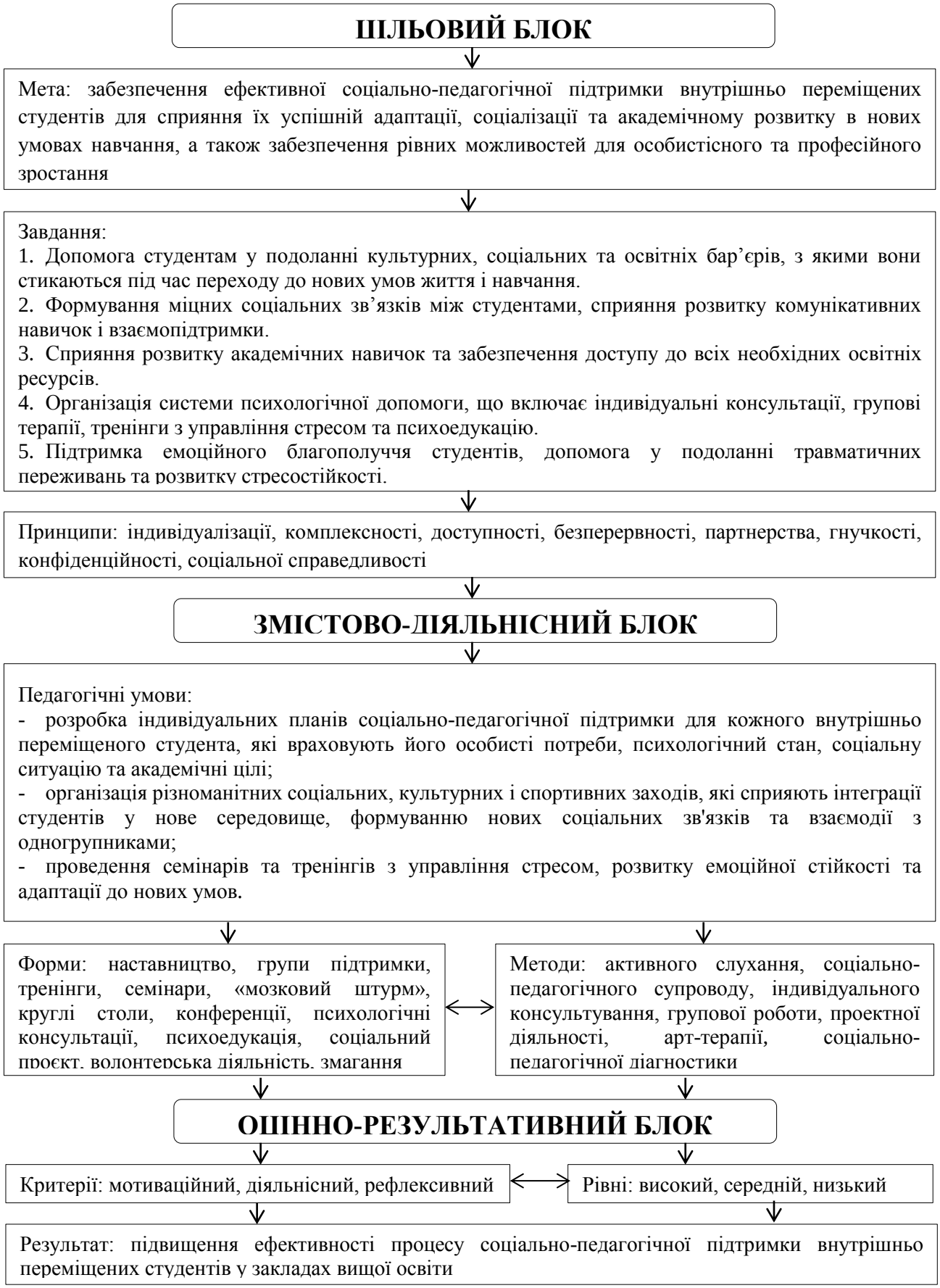

Рисунок 2.1. – Модель організації соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти

5. Підтримка емоційного благополуччя студентів, допомога у подоланні травматичних переживань та розвитку стресостійкості.

Побудова досліджуваного процесу соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти повинна базуватися на певних принципах, які визначають ефективність і цілісність цього процесу. Ці принципи допомагають організувати роботу з урахуванням специфічних потреб студентів, забезпечуючи їхню успішну адаптацію, соціалізацію та академічний розвиток.

Отже модель організації соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти базується на таких принципах:

1) Принцип індивідуалізації. Підхід до кожного студента як до унікальної особистості з власними потребами, досвідом, здібностями та викликами. Соціально-педагогічна підтримка повинна бути адаптованою до індивідуальних особливостей внутрішньо переміщених студентів, враховуючи їхній попередній досвід, емоційний стан і соціальне середовище.

2) Принцип комплексності. Забезпечення всебічної підтримки, яка охоплює всі аспекти життя студентів – академічний, психологічний, соціальний та економічний. Важливо, щоб різні форми підтримки взаємодіяли між собою та доповнювали одна одну.

3) Принцип доступності. Забезпечення рівного доступу всіх внутрішньо переміщених студентів до програм і ресурсів підтримки. Студенти повинні бути інформовані про наявні можливості та знати, як отримати необхідну допомогу.

4) Принцип безперервності. Підтримка студентів має бути тривалою та послідовною, особливо на перших етапах адаптації, але також повинна супроводжувати їх протягом усього періоду навчання. Важливо забезпечити поступове зниження інтенсивності підтримки у міру того, як студент стає більш інтегрованим у нове середовище.

5) Принцип партнерства. Співпраця між всіма учасниками освітнього процесу — студентами, викладачами, адміністрацією, соціальними

працівниками та зовнішніми організаціями. Це сприяє кращій координації зусиль і максимальній ефективності підтримки.

6) Принцип гнучкості. Можливість оперативного реагування на зміни у потребах студентів, адаптація програм і методів підтримки у відповідь на нові виклики або особливі обставини.

7) Принцип конфіденційності. Забезпечення конфіденційності інформації, яка стосується особистих даних студентів, їхніх проблем і звернень за допомогою. Це сприяє створенню довірливих стосунків між студентом та персоналом, що надає підтримку.

8) Принцип соціальної справедливості. Забезпечення рівних можливостей для всіх студентів, незалежно від їхнього соціального, економічного чи культурного походження. Це важливо для уникнення дискримінації та забезпечення інклюзивного середовища.

Виходячи з природи, структури та змісту соціально-педагогічної підтримки, слід виділити низку зовнішніх та внутрішніх факторів, що впливають на її ефективність. Ці фактори відіграють важливу роль у визначенні того, наскільки успішно студенти зможуть адаптуватися до нових умов, інтегруватися в академічне середовище та досягти своїх освітніх цілей.

Внутрішні фактори – це особистісні характеристики студентів (мотивація до навчання, психологічна стійкість, самооцінка), попередній освітній досвід (академічна підготовка, навички навчання) та соціальна підтримка з боку родини та друзів (емоційна підтримка, соціальні зв’язки).

Зовнішні фактори пов’язані з соціально-економічними умови (фінансова підтримка та умови проживання), політичною та правовою підтримкою, організацією навчального процесу (адаптація навчальних програм та підтримка з боку викладачів) та соціальним середовищем (інклюзивність та толерантність у середовищі закладу вищої освіти та можливості для соціальної інтеграції).

Змістово-діяльнісний блок моделі забезпечує взаємозв’язок мети, завдань, змісту та форм підтримки внутрішньо переміщених студентів. Даний компонент дозволяє отримати об’єктивну інформацію про ефективність

процесу соціально-педагогічної підтримки, оцінити вихідний рівень її організації, визначити подальший процес її розвитку у змістовному та організаційному аспекті.

Складовими елементами змістово-діяльнісного блоку моделі є педагогічні умови, форми та методи соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у ЗВО.

Процес організації соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у ЗВО передбачає реалізацію комплексу педагогічних умов. Визначимо та обґрунтуємо їх.

Першою умовою виступає розробка індивідуальних планів соціально-педагогічної підтримки для кожного внутрішньо переміщеного студента, які враховують його особисті потреби, психологічний стан, соціальну ситуацію та академічні цілі. Ця умова базується на розумінні унікальних потреб і викликів, з якими стикається кожен студент, а також на необхідності гнучкого підходу до надання підтримки.

Внутрішньо переміщені студенти часто стикаються з різними викликами, такими як психологічний стрес, соціальна ізоляція, культурний шок, втрати соціальних зв’язків, а також необхідність адаптації до нового навчального середовища. Ці виклики можуть відрізнятися залежно від особистого досвіду студента, його віку, попереднього місця проживання, рівня академічної підготовки та інших факторів. Стандартні підходи до підтримки можуть не враховувати всі ці індивідуальні особливості, що робить розробку індивідуальних планів підтримки необхідною умовою для забезпечення ефективності соціально-педагогічної підтримки [1].

Психологічний стан внутрішньо переміщених студентів може значно впливати на їхню здатність адаптуватися до нового навчального середовища і досягати академічних успіхів. Студенти, які пережили травматичні події, можуть мати підвищений рівень тривожності, стресу або навіть посттравматичного стресового розладу, що потребує спеціалізованої психологічної підтримки. Індивідуальний план соціально-педагогічної

підтримки дозволяє враховувати ці психологічні аспекти і забезпечувати відповідну допомогу, що сприяє покращенню емоційного стану студентів та підвищенню їхньої академічної успішності.

Соціальна ситуація внутрішньо переміщених студентів може бути складною: вони можуть втратити соціальні зв'язки, звичне оточення та підтримку. Це може призвести до почуття ізоляції та труднощів у побудові нових соціальних контактів у новому середовищі. Індивідуальні плани підтримки дозволяють враховувати ці соціальні фактори і розробляти заходи, спрямовані на полегшення соціальної інтеграції студентів у новий колектив, що сприяє формуванню позитивного соціального середовища навколо них [14].

Внутрішньо переміщені студенти можуть мати різний рівень підготовки, що може ускладнювати їхню інтеграцію у новий навчальний процес. Індивідуальні плани соціально-педагогічної підтримки дозволяють враховувати ці академічні цілі та потреби, розробляючи адаптовані навчальні програми, додаткові консультації, репетиторство та інші заходи, спрямовані на підвищення їхньої академічної успішності. Такий підхід дозволяє студентам максимально реалізувати свій академічний потенціал, навіть у складних життєвих обставинах.

Розробка індивідуальних планів дозволяє забезпечити гнучкість у наданні підтримки, що дає можливість швидко реагувати на зміни в потребах студента. Наприклад, якщо студент стикається з новими викликами або досягає певних успіхів, план підтримки може бути оперативно скоригований, щоб відповідати новим обставинам. Це забезпечує безперервність підтримки і допомагає студенту поступово вирішувати свої проблеми та досягати успіхів у навчанні

Другою умовою є організація різноманітних соціальних, культурних і спортивних заходів, які сприяють інтеграції студентів у нове середовище, формуванню нових соціальних зв'язків та взаємодії з одногрупниками.

Для внутрішньо переміщених студентів, які залишили свої домівки та втратили звичне соціальне середовище, інтеграція в нове студентське середовище може бути складним і тривалим процесом. Соціальні, культурні та

спортивні заходи надають можливість студентам швидше адаптуватися до нового оточення, знайти нових друзів та відчути себе частиною нової спільноти. Участь у таких заходах допомагає подолати почуття ізоляції та створює умови для налагодження позитивних соціальних взаємин [5].

Втрата звичних соціальних контактів і підтримки є однією з головних проблем для внутрішньо переміщених студентів. Соціальні заходи створюють природні умови для спілкування, співпраці та взаємодії між студентами. Це особливо важливо для формування нових соціальних зв'язків, які можуть стати основою для підтримуючих відносин у студентському середовищі. Такі зв'язки сприяють емоційному комфорту та підвищують мотивацію до навчання.

Культурні та спортивні заходи, як правило, включають діяльність, що вимагає активної участі, взаємодії та співпраці. Це дозволяє студентам розвивати комунікативні навички, вчитися ефективно працювати в команді та розуміти важливість спільної роботи для досягнення спільних цілей. Такі навички є важливими як у навчанні, так і в майбутній професійній діяльності, і сприяють успішній соціалізації студентів.

Участь у культурних і спортивних заходах позитивно впливає на психологічний стан студентів. Вони отримують можливість відволіктися від стресу та негативних емоцій, пов'язаних із переміщенням та адаптацією до нового середовища. Спільні заходи допомагають знизити рівень тривожності, підвищити рівень енергії та покращити загальне самопочуття. Крім того, участь у спортивних активностях сприяє фізичному здоров'ю, що також позитивно впливає на психологічний стан.

Культурні заходи, які включають різноманітні форми мистецької діяльності, знайомство з культурними традиціями різних регіонів, допомагають студентам краще розуміти та поважати різноманітність. Це сприяє формуванню толерантного ставлення до інших культур і підвищує рівень взаємної поваги серед студентів, що створює більш гармонійне та підтримуюче середовище у закладі вищої освіти.

Студенти, які активно беруть участь у соціальних, культурних і

спортивних заходах, часто виявляють більшу мотивацію до навчання та участі в університетському житті загалом. Вони відчувають більшу належність до університетської спільноти, що підвищує їхню загальну задоволеність навчанням і створює умови для досягнення академічних успіхів.

Отже, організація різноманітних соціальних, культурних і спортивних заходів є ключовою педагогічною умовою, яка сприяє успішній інтеграції внутрішньо переміщених студентів у нове середовище, формуванню нових соціальних зв'язків та поліпшенню взаємодії з одногрупниками. Ці заходи допомагають студентам не лише адаптуватися до нового соціального оточення, але й розвивати необхідні комунікативні та соціальні навички, зміцнювати психологічне здоров'я та підвищувати мотивацію до навчання. Завдяки цьому студенти можуть успішно інтегруватися у нове середовище, що сприяє їхньому особистісному та академічному зростанню.

Третя умова має за мету проведення семінарів та тренінгів з управління стресом, розвитку емоційної стійкості та адаптації до нових умов. Ця умова спрямована на забезпечення психологічного комфорту, стабільності та ефективної адаптації студентів у нових умовах навчання та проживання.

Внутрішньо переміщені студенти часто стикаються з високим рівнем стресу через зміни у своєму житті, втрату звичного оточення, невизначеність майбутнього та адаптацію до нового соціального та академічного середовища [27]. Ці фактори можуть негативно впливати на їхнє емоційне здоров'я, спричиняючи тривожність, депресію або навіть посттравматичний стресовий розлад. Семінари та тренінги з управління стресом допомагають студентам розвивати навички, необхідні для подолання цих викликів, зокрема техніки релаксації, дихальні вправи, методи когнітивно-поведінкової терапії, що сприяють зниженню стресу та підвищенню емоційної стійкості.

Емоційна стійкість є критично важливою для здатності студентів адаптуватися до змін і долати життєві труднощі. Тренінги з розвитку емоційної стійкості допомагають студентам розвивати здатність справлятися з негативними емоціями, швидше відновлюватися після стресових ситуацій і

зберігати позитивний погляд на життя навіть у складних обставинах. Вони також сприяють формуванню впевненості у своїх силах, що є важливим для ефективної адаптації та досягнення академічних успіхів [30].

Адаптація внутрішньо переміщених студентів до нових умов навчання та життя є динамічним процесом, який потребує часу і підтримки. Семінари та тренінги з адаптації надають студентам необхідні знання та навички для успішного входження у нове середовище. Це включає ознайомлення з новими навчальними вимогами, культурними особливостями, соціальними нормами та іншими аспектами нового середовища. Така підготовка допомагає зменшити відчуття незахищеності і сприяє швидшій соціалізації студентів [14].

Як бачимо, цей комплекс педагогічних умов спрямований на створення сприятливого середовища, яке забезпечує успішну адаптацію, соціалізацію та академічний розвиток внутрішньо переміщених студентів. Реалізація цих умов дозволить ЗВО ефективно підтримувати студентів, сприяючи їхній інтеграції в нове освітнє та соціальне середовище, а також допомагаючи їм досягати своїх освітніх і життєвих цілей.

Форми та методи соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у ЗВО повинні бути різноманітними та гнучкими, щоб враховувати індивідуальні потреби кожного студента і сприяти їхній успішній адаптації, соціалізації та академічному розвитку.

До форм соціально-педагогічної підтримки нами віднесено:

1. Надання індивідуальних консультацій з психологом, соціальним педагогом або наставником. Це дозволяє внутрішньо переміщеним студентам обговорювати особисті проблеми, пов’язані з адаптацією, навчанням або соціальними викликами.

2. Призначення наставника (викладача або старшого студента), який буде супроводжувати студента протягом періоду адаптації, допомагаючи у вирішенні академічних та соціальних питань.

3. Організація груп підтримки, де внутрішньо переміщені студенти можуть спілкуватися з однолітками, що мають схожий досвід, обмінюватися

порадами та отримувати емоційну підтримку.

4. Проведення групових занять з розвитку соціальних навичок, управління стресом, адаптації до нового середовища, а також надання інформації про права та можливості студентів.

5. Організація додаткових занять, консультацій або репетиторства для внутрішньо переміщених студентів, які потребують допомоги у засвоєнні навчального матеріалу через пропуски або різницю в навчальних програмах.

6. Гнучкий підхід до формування навчальних планів з урахуванням попереднього освітнього досвіду студентів, можливість індивідуальних навчальних графіків.

7. Регулярні зустрічі з психологом для обговорення психологічних проблем, пов’язаних зі стресом, тривожністю, депресією або іншими емоційними труднощами.

8. Проведення тренінгів і семінарів з управління емоціями, розвитку стресостійкості, подолання наслідків травматичних подій.

9. Проведення культурних, спортивних та соціальних заходів, спрямованих на інтеграцію внутрішньо переміщених студентів у студентське середовище, створення нових соціальних зв’язків.

10. Надання фінансової допомоги у вигляді стипендій або грантів для покриття витрат на навчання, проживання та інші необхідні витрати.

11. Проведення вступних орієнтацій для новоприбулих студентів, де вони отримують інформацію про ресурси університету, доступні форми підтримки, правила та можливості.

Методами соціально-педагогічної підтримки виступають:

1. Метод індивідуального консультування. Забезпечення індивідуальних консультацій, що дозволяють студентам отримати персональну підтримку та поради від фахівців, які допоможуть вирішувати їхні конкретні проблеми.

2. Метод активного слухання. Використання техніки активного слухання під час консультацій та роботи з групами, що сприяє створенню довірливих стосунків і дозволяє глибше розуміти проблеми студентів.

3. Метод соціально-педагогічного супроводу. Постійний супровід студента в процесі адаптації до нового середовища, допомога в навчанні, соціалізації та вирішенні побутових питань.

4. Метод групової роботи. Організація групових занять, тренінгів та семінарів, що сприяють розвитку соціальних навичок, комунікації та взаємопідтримки серед студентів.

5. Метод проектної діяльності. Залучення студентів до соціальних проектів, волонтерської діяльності або студентських ініціатив, що дозволяє їм брати активну участь у житті університету та розвивати лідерські якості.

6. Метод соціально-педагогічної діагностики. Проведення діагностичних заходів, таких як анкетування, тестування або інтерв'ю, для виявлення потреб студентів і розробки відповідних програм підтримки.

7. Метод арт-терапії. Використання творчих методів, таких як малювання, музика або театральна діяльність, для вираження емоцій, зниження рівня стресу та покращення психологічного стану студентів.

Представлені у моделі форми та методи соціально-педагогічної підтримки покликані створити всебічне, підтримуюче середовище, яке допомагає внутрішньо переміщеним студентам адаптуватися до нових умов, успішно соціалізуватися, досягати академічних цілей і зберігати психологічне благополуччя. Цей комплексний підхід спрямований на забезпечення умов, необхідних для повноцінного розвитку та інтеграції студентів у життя закладу вищої освіти.

Оцінно-результативний блок визначає ефективність та результативність досліджуваних процесів. До блоку входять критерії, показники, рівні та очікуємий результат.

З метою отримання достовірних результатів виділено три критерії:

- мотиваційний – розкриває внутрішню готовність і бажання студента досягати успіху в навчанні, соціальному житті та професійному розвитку (показники: бажання студентів досягати академічних успіхів, залученість до навчального процесу, наявність чітких навчальних цілей; готовність студента

брати участь у громадському житті, прагнення інтегруватися у студентське середовище, мотиви до співпраці та комунікації; прагнення внутрішньо переміщених студентів до розвитку професійних навичок, бажання здобути знання для успішної кар'єри, орієнтація на майбутню професійну діяльність);

- діяльнісний – характеризує активність студента у навчальному процесі, соціальних заходах та професійній діяльності (показники: участь у навчальному процесі, відвідуваність занять, виконання домашніх завдань, участь у групових проектах; залученість до студентських організацій, участь у соціальних, культурних, спортивних заходах, активність у волонтерській діяльності; участь у професійних практиках, стажуваннях, додаткових курсах для підвищення кваліфікації);

- рефлексивний – відображає здатність студента до аналізу своїх дій, самопізнання та корекції поведінки для подальшого саморозвитку (показники: здатність студента аналізувати свої досягнення, помилки, потреби та перспективи, усвідомлення своїх сильних і слабких сторін; вміння самостійно або за допомогою наставника коригувати свою поведінку, навчальні та соціальні стратегії на основі отриманих результатів; прагнення до самовдосконалення, пошук нових можливостей для особистісного, соціального та професійного зростання).

На основі розроблених критеріїв та показників було виділено три рівні ефективності соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у ЗВО: високий, середній, низький.

Високий рівень. Студент виявляє сильну мотивацію до навчання, активної участі в університетському житті та професійного розвитку; має чіткі цілі, активно прагне до їх досягнення, бере участь у додаткових навчальних та соціальних заходах; бере активну участь у всіх видах діяльності, демонструє високу академічну та соціальну активність, прагне до професійного розвитку через участь у додаткових заходах; активно рефлексує свій досвід, здатний аналізувати та коригувати свою поведінку, ставити нові цілі та досягати їх, проявляє високу здатність до саморозвитку.

Середній рівень. Студент має загальну мотивацію до навчання та соціальної взаємодії, але іноді виникають труднощі з фокусуванням на цілях або підтримкою високого рівня активності; бере участь у навчальному процесі та соціальному житті, але не завжди активно, іноді обмежується базовими вимогами, рідко залучається до додаткових заходів; здатний до саморефлексії та корекції поведінки, але робить це не систематично, потребує підтримки у постановці та досягненні нових цілей.

Низький рівень. Студент проявляє низький рівень мотивації до навчання та соціальної інтеграції, часто уникає участі в заходах, не має чітких цілей або не прагне до їх досягнення; мінімально залучений у навчання та соціальну діяльність, не бере участі в додаткових заходах, демонструє пасивність у професійному розвитку; рідко займається саморефлексією, важко сприймає зворотний зв’язок, не намагається змінювати свою поведінку або підходи до навчання, має обмежену здатність до саморозвитку.

Результатом взаємозв’яку компонентів та елементів моделі є підвищення ефективності процесу соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти.

Взаємодія компонентів моделі, що є складовими елементами цілісної системи соціально-педагогічної підтримки, проявляється на всіх етапах та пронизує весь процес організації соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів.

Ефективність соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти покликана забезпечити розроблена модель, що містить усі основні компоненти: мету, принципи, зміст, педагогічні умови, форми, методи, критерії, показники та рівні.

Отже, модель організації соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти базується на комплексному підході, що враховує всі аспекти їхнього життя – від психологічної підтримки до академічної та соціальної інтеграції. Такий підхід забезпечує студентам необхідні ресурси та умови для успішного навчання та адаптації в новому

середовищі, допомагає їм подолати виклики, пов’язані з переміщенням, та досягти своїх освітніх і життєвих цілей.

2.2. Досвід організації соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти України

Соціально-педагогічна підтримка студентів, які стали внутрішньо переміщеними особами, має вирішальне значення для їхнього успішного навчання та особистого зростання. Вона охоплює широкий спектр ініціатив та послуг, спрямованих на зменшення фінансових труднощів, забезпечення доступу до освіти, покращення умов житла та отримання медичних послуг.

Типи такої підтримки можуть змінюватись в залежності від індивідуальних потреб та обставин кожного студента. Різноманітні варіанти допомоги можуть сприяти створенню стійкішої обстановки для адаптації та підвищення якості життя студентів. Основні напрями соціально-педагогічної підтримки студентів в умовах війни можуть містити:

- стипендії та гранти від університетів, державних установ та приватних фондів для студентів з обмеженими фінансовими ресурсами чи високими академічними досягненнями;
- фінансову допомогу у вигляді кредитів або позик для тих, хто потребує підтримки з оплати навчання та проживання;
- забезпечення доступного та безпечного житла, включаючи гуртожитки та скорочені орендні ставки;
- медичні послуги та страховку, включаючи загальну медичну допомогу та психологічну підтримку;
- доступ до консультацій для підтримки психічного здоров’я [24];
- кар’єрне консультування, що допомагає у плануванні майбутньої кар’єри та розвитку навичок;
- доступ до навчальних ресурсів, включаючи бібліотеки та комп’ютерні

лабораторії;

- організацію культурних та соціальних заходів для всебічного розвитку студентів..

Організація соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти України є важливим напрямком роботи, особливо в контексті війни. Досвід українських університетів у цьому напрямку включає кілька ключових аспектів:

1. Створення спеціалізованих центрів підтримки.

У багатьох університетах України створено спеціальні центри або відділи, спрямовані на підтримку внутрішньо переміщених осіб. Ці центри надають психологічну, соціальну, академічну та юридичну допомогу студентам, що вимушено залишили свої домівки.

2. Психологічна підтримка.

З огляду на те, що внутрішньо переміщені студенти часто стикаються з посттравматичним стресом, втратою рідних і соціальної підтримки, українські університети організовують регулярні психологічні консультації. Деякі заклади впроваджують групові сесії психологічної підтримки та індивідуальні консультації з психологами.

3. Академічна підтримка.

Університети України намагаються адаптувати навчальні програми для внутрішньо переміщених студентів, враховуючи їхній попередній досвід та специфіку навчання в інших регіонах. Це включає додаткові заняття, консультації з викладачами та доступ до онлайн-ресурсів для тих, хто потребує наздогнати пропущений матеріал.

4. Соціальна інтеграція.

Для полегшення соціалізації внутрішньо переміщених студентів організовуються різноманітні соціальні заходи, культурні події, екскурсії та спортивні змагання. Це сприяє створенню нових соціальних зв’язків і кращій інтеграції студентів у нове середовище.

5. Фінансова та матеріальна підтримка

Деякі українські університети надають фінансову підтримку внутрішньо переміщеним студентам у вигляді стипендій, грантів або звільнення від плати за навчання.

6. Співпраця з міжнародними та громадськими організаціями.

Українські заклади вищої освіти активно співпрацюють з міжнародними організаціями (наприклад, UNHCR, Міжнародним Червоним Хрестом) та українськими НГО, щоб забезпечити додаткову підтримку ВПО, включаючи освітні гранти, юридичні консультації та матеріальну допомогу.

7. Інформаційна підтримка.

Організовуються орієнтаційні програми, які допомагають внутрішньо переміщеним студентам швидше адаптуватися до нового освітнього середовища. Вони включають інформування про права ВПО, доступні послуги та ресурси в університеті, а також знайомство з університетськими підрозділами та можливостями.

Проаналізуємо досвід організації соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти України на прикладі окремих закладів вищої освіти.

1. Організація соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів в Запорізькому національному університеті має важливе значення у забезпеченні адаптації та інтеграції таких студентів у нові умови навчання та проживання.

У Запорізькому національному університеті створено консультаційні центри, де студенти можуть отримати допомогу кваліфікованих психологів. Проводяться тренінги та групові заняття, спрямовані на зниження рівня тривожності. Викладачі університету особливу увагу приділяють роботі з внутрішньо переміщеними студентами, розуміючи їхні специфічні потреби. Впроваджуються індивідуальні навчальні плани, які дозволяють студентам більш гнучко адаптуватися до навчального процесу.

Для підтримки внутрішньо переміщених студентів у Запорізькому національному університеті діють спеціальні стипендії, зокрема урядові

програми, які надають фінансову допомогу таким студентам. Університет також активно допомагає студентам оформлювати документи для отримання матеріальної підтримки від держави та міжнародних організацій. Також студентам надається повна інформація щодо прав та можливостей в ЗНУ. Проводяться консультації щодо правового статусу внутрішньо переміщених осіб та їх прав на освіту.

Університет пропонує безкоштовне або частково оплачуване проживання для внутрішньо переміщених студентів у гуртожитках. Це значно полегшує фінансове навантаження на таких студентів, особливо тих, хто приїхав із зони активних бойових дій або окупованих територій.

Запорізький національний університет активно співпрацює з громадськими організаціями та державними структурами, що дозволяє залучати додаткові ресурси та розширювати спектр наданих послуг. Такий комплексний підхід сприяє не тільки академічній успішності, але й загальному благополуччю студентів, які опинилися у важких життєвих обставинах.

2. У Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна створено Центр соціальних і гуманітарних питань, який надає комплексну підтримку внутрішньо переміщеним студентам. Центр організовує психологічні консультації, надає допомогу в оформленні документів, проводить освітні та культурні заходи для полегшення соціалізації студентів.

3. Київський національний університет імені Тараса Шевченка пропонує внутрішньо переміщеним студентам регулярні індивідуальні та групові психологічні консультації. Також організовуються різноманітні тренінги з розвитку стресостійкості та адаптації до нового середовища. Крім того, студенти можуть отримати матеріальну підтримку у вигляді стипендій та грантів.

4. Львівський національний університет імені Івана Франка активно сприяє соціальній інтеграції внутрішньо переміщених студентів через залучення їх до студентських організацій, проведення культурних заходів, екскурсій та спортивних подій. Студентський сенат університету проводить

спеціальні заходи для підтримки та інтеграції ВПО.

5. Для організації виховного процесу з молоддю, і зокрема, з внутрішньо переміщеними студентами, у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка створена інфраструктура, до складу якої входять наступні суб'єкти виховної діяльності: ректор та ректорат, проректор із виховної роботи, професорсько-викладацький колектив, органи студентського самоврядування, заступники деканів із виховної роботи, культорганізатори факультетів, куратори академічних груп, колективи художньої самодіяльності, творчі команди факультетів. Стан та перспективи розвитку виховної діяльності є предметом систематичного обговорення на засіданнях кафедр, рад факультетів, рад з організації виховної діяльності, вчених рад вишів.

Адаптація внутрішньо переміщених осіб до університетського середовища здійснюється системно, через залучення переселенців до різних форм виховної діяльності: участь у гуртках, колективах художньої самодіяльності, відвідування університетських музеїв, пам'ятних місць, мистецьких програм, участь у заходах щодо відзначення державних свят, залучення до волонтерської роботи, співпраця з представниками державної влади та місцевого самоврядування.

Студенти-переселенці залучені до організації міських проектів та програм: благодійного студентського балу «Допомогти так легко», церемонії нагородження переможців конкурсу «Молодь року», соціально-просвітницького заходу «Врятуй життя ближнього» та ін. Переселенці, що навчаються у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка, є активними учасниками органів студентського самоврядування, творчих груп, мистецьких колективів [5].

6. Національний університет «Острозька академія» створив спеціальні фонди для фінансової підтримки внутрішньо переміщених студентів, надаючи стипендії та матеріальну допомогу. Також університет пропонує адаптаційні курси та додаткові заняття для полегшення академічної адаптації студентів.

7. В Ужгородському національному університеті створено Центр

соціальних і психологічних послуг, який надає комплексну підтримку внутрішньо переміщеним студентам. Цей центр організовує психологічні тренінги, консультування, допомогу у вирішенні соціальних питань, а також залучає студентів до волонтерських і соціальних проектів, спрямованих на інтеграцію в університетське життя.

8. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка реалізує програми адаптаційної підтримки для внутрішньо переміщених студентів, включаючи психологічну допомогу, додаткові освітні заходи, тренінги з управління стресом, а також сприяє залученню студентів до участі в соціальних і культурних заходах.

Кожен із зазначених закладів вищої освіти України пропонує різні форми соціально-педагогічної підтримки для внутрішньо переміщених студентів, враховуючи їхні специфічні потреби. Це дозволяє створити сприятливі умови для їхньої успішної адаптації, соціалізації та академічного розвитку.

Отже, досвід українських університетів у наданні соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщеним студентам демонструє комплексний підхід, що охоплює психологічну, академічну, соціальну та фінансову допомогу. Важливо, що цей досвід продовжує розвиватися, враховуючи нові виклики та потреби студентів, які постраждали від війни та вимушеного переселення.

ВИСНОВКИ

1. На основі проведеного аналізу наукової літератури було встановлено, що соціально-педагогічна підтримка є комплексною технологією, яка поєднує в собі низку заходів та методик, спрямованих на забезпечення успішної адаптації, соціалізації та особистісного розвитку студентів, особливо тих, хто опинився в складних життєвих обставинах, таких як внутрішньо переміщені особи.

Розглядаючи соціально-педагогічну підтримку як технологію роботи соціального педагога, варто зазначити, що вона базується на системному підході, який передбачає діагностику потреб студентів, планування та реалізацію індивідуальних програм підтримки, а також постійний моніторинг та оцінку ефективності впроваджуваних заходів. Соціальний педагог виступає ключовою фігурою в організації цієї підтримки, працюючи як з окремими студентами, так і з групами, забезпечуючи всебічний супровід і допомогу.

Встановлено, що соціально-педагогічна підтримка є не лише важливим інструментом допомоги студентам, але й важливою складовою професійної діяльності соціального педагога, яка спрямована на розвиток та підтримку особистості в складних життєвих умовах. Ця технологія дозволяє комплексно підходити до вирішення проблем студентів, створюючи умови для їхнього успішного навчання, соціальної інтеграції та особистісного зростання.

2. Складено цілісний психологічний та соціальний портрет внутрішньо переміщених студентів, що розкриває ключові особливості їхнього емоційного стану, соціальної адаптації та потреб.

Психологічний портрет внутрішньо переміщених студентів характеризується низкою специфічних рис, що відображають їхню реакцію на вимушене переміщення та зміну життєвих обставин:

1) Підвищений рівень тривожності та стресу є однією з найбільш поширених реакцій на втрату звичного оточення, невизначеність майбутнього та необхідність адаптації до нового середовища. У багатьох студентів

спостерігаються ознаки хронічного стресу, що може проявлятися в емоційній нестабільності, порушеннях сну та загальному зниженні якості життя.

2) Можливі прояви посттравматичного стресового розладу, особливо у тих, хто пережив військові дії або втрату близьких. Симптоми ПТСР можуть включати нав'язливі спогади, нічні кошмари, підвищену збудливість та уникнення ситуацій, що нагадують про травматичні події.

3) Психологічна ізоляція та відчуженість є типовими для студентів, які втратили підтримуючу соціальну мережу та не змогли швидко інтегруватися в нове середовище. Це може призводити до зниження соціальної активності та бажання встановлювати нові контакти.

Соціальний портрет внутрішньо переміщених студентів включає особливості їхньої соціальної адаптації та інтеграції в нове середовище: втрачена або зруйнована соціальна мережа; складність інтеграції в нове студентське середовище; потреба в соціальній підтримці.

Складений психологічний та соціальний портрет дозволяє краще зрозуміти специфічні потреби внутрішньо переміщених студентів та визначити найбільш ефективні форми та методи соціально-педагогічної підтримки. Важливо зазначити, що ці студенти потребують не лише академічної допомоги, але й комплексної підтримки, яка охоплює психологічну допомогу, сприяння в соціальній адаптації та інтеграції, а також створення умов для формування нових соціальних зв'язків у новому середовищі. Такий підхід дозволить забезпечити їм необхідні умови для успішного навчання та особистісного розвитку, що є критично важливим у складних життєвих обставинах, пов'язаних із вимушеним переселенням.

3. Аналіз ролі закладу вищої освіти як середовища підтримки внутрішньо переміщених студентів показав, що університети відіграють ключову роль у забезпеченні умов для їхньої успішної адаптації, інтеграції та академічного розвитку. Заклади вищої освіти виконують функції не лише навчальних центрів, але й осередків соціальної підтримки, що є надзвичайно важливим для студентів, які опинилися у складних життєвих обставинах через вимушене

переміщення.

Заклад вищої освіти як середовище підтримки внутрішньо переміщених студентів виконує кілька важливих функцій: створення інклюзивного та толерантного середовища, надання психологічної підтримки, академічна підтримка, соціальна інтеграція, фінансова та матеріальна підтримка, співпраця з зовнішніми організаціями.

Доведено, що заклади вищої освіти є не лише місцем здобуття знань, але й важливим середовищем соціально-педагогічної підтримки для внутрішньо переміщених студентів. Забезпечення комплексного підходу до підтримки цих студентів, що включає психологічну, академічну, соціальну та фінансову допомогу, є критично важливим для їхньої успішної адаптації та інтеграції в нове середовище. Університети повинні активно працювати над створенням інклюзивного середовища, що сприяє розвитку кожного студента, забезпечуючи йому необхідні ресурси для особистісного та професійного зростання

4. Розроблена модель організації соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів у закладах вищої освіти представляє собою комплексний підхід, що включає три основні блоки: цільовий, змістово-діяльнісний та оцінно-результативний. Кожен з цих блоків відіграє важливу роль у забезпеченні ефективності підтримки та сприяє успішній адаптації, інтеграції та особистісному розвитку студентів.

Модель забезпечує комплексний підхід до вирішення проблем адаптації, інтеграції та академічного розвитку цієї категорії студентів. Завдяки системному підходу, модель дозволяє створити сприятливе середовище, в якому внутрішньо переміщені студенти можуть успішно адаптуватися, розвиватися та досягати високих результатів у навчанні, а також інтегруватися в нове соціальне та навчальне середовище.

5. Аналіз досвіду українських закладів вищої освіти у сфері соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених студентів показав, що ці заклади успішно впроваджують різноманітні підходи та методи, які

забезпечують комплексну підтримку цієї категорії студентів. Незважаючи на значні виклики, пов’язані з адаптацією до нових умов життя та навчання, українські університети активно розробляють і реалізують програми, які допомагають студентам подолати труднощі, сприяють їхньому особистісному розвитку та академічному успіху.

Заклади вищої освіти України активно впроваджують програми психологічної підтримки, враховуючи високий рівень стресу та можливі психологічні проблеми, з якими стикаються внутрішньо переміщені студенти; організовують соціальні, культурні та спортивні заходи, спрямовані на інтеграцію внутрішньо переміщених студентів у студентське середовище; надають фінансову допомогу внутрішньо переміщеним студентам через стипендії, гранти та пільги; активно співпрацюють з міжнародними та громадськими організаціями для забезпечення додаткової підтримки внутрішньо переміщеним студентам.

Отже, досвід українських університетів демонструє важливість комплексного підходу до організації підтримки, що включає не лише допомогу в навчанні, але й створення соціально підтримуючого середовища, яке сприяє загальному благополуччю студентів.

Таким чином, мета роботи досягнута, завдання виконані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алпатова О. В. Психологічні чинники соціальної адаптації внутрішньо переміщених студентів. *Актуальні проблеми вищої професійної освіти*. 2023. № 2. С. 6-9.

2. Байда С. П. Психологічні аспекти іміджу сучасного здобувача закладу вищої освіти. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Психологія*. 2023. Т. 34 (73), № 4. С. 50-54.

3. Батарейна І. О., Мільчевська Г. С. Окремі питання соціально-педагогічної підтримки різних категорій населення в закладах освіти та соціального спрямування. *Проблеми сучасних трансформацій. Педагогіка та психологія*. 2024. № 3. URL: https://reicst.com.ua/pmtp/article/view/2024-3-01-02 (дата звернення 12.09.2024).

4. Бережняк Т. О. Сутнісна характеристика поняття «соціально-педагогічна підтримка» як наукової категорії та виду діяльності. *Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ніжин, 25 трав. 2023 р.). Ніжин, 2023. С. 11-13.

5. Бєляєва Н., Боловацька Ю. Адаптація студентів-переселенців до університетського середовища засобами виховної діяльності. *Витоки педагогічної майстерності*. 2017. Вип. 20. С. 23-26.

6. Бльок Н. В. Термінологія та понятійна характеристика внутрішньо переміщених осіб. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 142-147.

7. Бордюк В. М. Бордюк М. А Соціально-педагогічна підтримка старшокласників у процесі їхнього професійного самовизначення. *Наука і освіта*. 2008. № 3. С. 175-180.

8. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ, Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

9. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям. Київ, Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.

10. Григоренко І. О., Савельєва Н. М. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в сучасних умовах : навч. посіб. для студ. і магістр. спец-тей «Соц. робота» і «Соц. педагогіка». Полтава : ПНПУ, 2017. 100 с.

11. Данілова А. П. Модель педагогічної підтримки студентської соціальної ініціативи в проектній діяльності. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2012. № 16. С. 86-93.

12. Дейніченко Т. І. Педагогічна підтримка в системі роботи вчителя. *Педагогіка та психологія*. 2002. Вип. 22. С. 88-92.

13. Дереш В. С. Соціально-педагогічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану. *Педагогічний альманах*. 2023. № 53. С. 171-179.

14. Дуб В. Г. Адаптація студентів-переселенців до вищого навчального закладу. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 2. С. 36-40.

15. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за ред. І. Д. Звєрєвої. Київ ; Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.

16. Енциклопедія прав людини: соціально-педагогічний аспект : кол. монографія / за заг. ред. Н. А. Сейко. Житомир : Вид-во, 2014. 220 с.

17. Жданович Ю. М. Соціально-педагогічна підтримка дітей вимушених переселенців як наукова проблема. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2015. Вип. 19 (1). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2015_19%281%29__21 (дата звернення 12.08.2024).

18. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога : навч. посіб. для ВНЗ. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2008. 240 с.

19. Заверико Н. В. Соціальна педагогіка : навч. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2011. 240 с.

20. Заверико Н. В. Соціально-педагогічна підтримка підлітків у притулку для неповнолітніх. *Вісник Запорізького національного університету*. 2009. № 2. URL: http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2009/Pedagogi-2-2009/077-80.pdf (дата звернення 15.05.2024).

21. Зайченко М. В. Інструментарій соціального педагога. Київ : Шк. світ, 2011. 128 с.

22. Іленко Н. М., Бойченко О М., Іленко-Лобач Н. В. Соціально-психологічна адаптація здобувачів вищої освіти полтавського державного медичного університету в умовах воєнного стану. *Медична освіта*. 2023. № 2. С. 31-36.

23. Карапузова І. В. Організація педагогічної підтримки майбутніх учителів у процесі навчання : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.04. Полтава, 2010. 20 с.

24. Карпенко О. Соціально-педагогічна підтримка студентів в умовах війни. *Перспективи та інновації науки. Педагогіка. Психологія. Медицина*. 2023. № 12 (30). С. 267-276.

25. Кердивар В. В., Христенко В. Є. Синдром жертви у внутрішньо переміщених осіб із зони локального воєнного конфлікту : монографія. Харків : Панов А. М., 2021. 142 с.

26. Коваль Л. Г., Звєрева І. Д., Хлєбік С. Р. Соціальна педагогіка / Соціальна робота : навч. посіб. Київ : ІЗМН, 1997. 392 с.

27. Кращенко Ю., Сорокіна Г., Боловацька Ю. Соціокультурне проектування адаптації внутрішньо переміщених студентів. *Витоки педагогічної майстерності*. 2018. Вип. 22. С. 114-119.

28. Кузьменко О. А. Соціальне становлення особистості в умовах відкритої соціально-педагогічної системи : дис. … канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1998. 184 с.

29. Кузьмін Д. В., Леміш Н. О. Соціально-педагогічна підтримка здобувачів освіти, які опинились у складних життєвих обставинах. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 62, т. 2. С. 246-251.

30. Левченко М., Феденько С., Форостян Ф. Особливості соціальної адаптації здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 52, т. 2. С. 185-192.

31. Макаренко І. В. Соціально-педагогічна підтримка батьків дітей

раннього віку з особливими потребами : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.05. Луганськ, 2009. 22 с.

32. Малиха М. І. До проблеми сутності поняття «внутрішньо переміщені особи» : державна політика та регіональна практика. *Грані*. 2015. № 8. С. 6-11.

33. Маценко Л. М. Діяльність наставника в системі виховної роботи вищого навчального закладу : монографія. Київ : НАКККіМ, 2010. 420 с.

34. Методичні рекомендації щодо соціально-педагогічної підтримки дітей з девіантною поведінкою / уклад. О. О. Мішкулинець. Мукачево : [б.в.], 2019. 40 с.

35. Михайленко О. В. Соціально-педагогічна підтримка дітей та підлітків, що опинилися у складних життєвих обставинах: теоретичні аспекти. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2017. Вип. 29. С. 99-114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkp_sp_2017_29_11 (дата звернення 22.04.2024).

36. Модель соціальної підтримки молоді з уразливих соціальних груп : метод. посіб. з надання послуг молоді з уразливих соціальних груп / Н. М. Комарова та ін. Київ : Грандіс-Груп, 2006. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/a/0/75902.pdf (дата звернення 09.04.2024).

37. Осипова Т. Ю. Педагогічна підтримка як умова підготовки майбутніх учителів до наставницької діяльності. *Вісник Черкаського університету. Педагогічні науки.* 2013. № 37 (290) URL: http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/6675/1/Pedagogical%20support.pdf (дата звернення 10.05.2024).

38. Отрощенко Н. Л., Черниш О. О. Діяльність соціального педагога щодо формування ціннісних орієнтацій учнів у закладах загальної середньої освіти прифронтової зони. *Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка*. 2018. № 1, ч. 1. С. 40-47.

39. Педько К. В. Психологічні чинники відновлення соціального капіталу внутрішньо переміщених осіб : дис. … канд. психол. наук : 19.00.05. Київ, 2019. 296 с.

40. Пєша І., Андріученко Т. Збереження психічного здоров'я молоді в

умовах повномасштабної війни. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2023. № 2 (11). С. 106-112. URL: https://doi.org/10.31499/2618-0715.2(11).2023.291876 (дата звернення 22.10.2024).

41. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18 (дата звернення 03.06.2024).

42. Професійно-педагогічна освіта : сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку : кол. монографія / за заг. ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. 380 с.

43. Рассказова О. І. Програма соціально-педагогічної підтримки сімей, що виховують дітей з проблемами здоров'я, як засіб розбудови інклюзивного суспільства. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2012. Вип. XXIX. С. 126-138.

44. Романенко С. С., Бандура В. А., Панасюк О. В. Позитивна мотивація до занять як вагомий чинник успішності школярів на уроках фізичної культури. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 57. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/57/part_2/40.pdf (дата звернення 10.10.2024).

45. Рудкевич Н. І. Методика соціально-педагогічної роботи : навч.-метод. посіб. Львів: Растр-7, 2021. 324 с.

46. Сергєєва Н. В. Соціально-педагогічна підтримка ціннісно орієнтованої активності молодших підлітків у педагогічній теорії. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2015. Вип. 19 (2). С. 224-235.

47. Сірант М. М. Біженці та внутрішньо переміщені особи : співвідношення понять. *Митна справа*. 2015. № 2 (98). С. 154-159.

48. Слюсаревський М. М., Григоровська Л. В. Психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах війни. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. № 4 (1). С. 1-7. URL: https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4129 (дата звернення 06.05.2024).

49. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за заг. ред. І. Д. Звєрєвої. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 336 с.

50. Соціально-педагогічна підтримка дітей та учнівської молоді :

монографія / Т. Ф. Алєксєєнко та ін. Київ : ТОВ «Задруга», 2017. 168 с.

51. Старовойтенко Н. В. Психологія і педагогіка вищої школи : навч.-метод. посіб. / авт.-упор. : Н. В. Старовойтенко, В. І. Осипенко, І. А. Чемерис, Л. І. Білик. Черкаси : Черкас. держ. технол. ун-т., 2017. 322 с.

52. Філоненко М. Психологія спілкування : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 224 с

53. Цвігун А. Соціально-педагогічна підтримка сімей, в яких виховується дитина з інвалідністю. *Сучасні тенденції розвитку соціальної роботи в Україні та зарубіжжі* : матеріали І Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 19-20 трав. 2023 р.). Івано-Франківськ, 2023. С. 76-78.

54. Чернуха Н. М. Категорія соціально-педагогічної підтримки : теорія і практика. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2012. № 6. С. 179-182.

55. Чечко Т. М. Соціально-педагогічна підтримка батьків дітей з особливостями психофізичного розвитку в дошкільних навчальних закладах : дис. … канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2018. 353 с.

56. Чечко Т., Лях Т. Сутність соціально-педагогічної підтримки особистості. Науковий вісник чернівецького університету імені Ю. Федьковича. 2015 № 139. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/33691481.pdf (дата звернення 22.04.2024).

57. Шиліна Н. Є. Проблема емоційного стану біженців та переселенців за умов військового конфлікту в Україні на прикладі студентів 5 курсу. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Психологія.* 2023. Т. 34 (73), № 2. С. 30-36.

58. Brun C., Rapp R. C. Strengths-based case management: Individuals' perspectives on strengths and the case manager relationship. *Social work*, 2001. № 2. С. 278-288.

59. Hammond, W. Principles of strength-based practice. *Resiliency initiatives*, 2010. Vol. 1. С. 1-7.